

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๐

จดหมายเหตุของพระนเรศวร (จอมน บุนนาค)

เรื่องราวขุดไทยไปประเทศฝรั่งเศสในรัชกาลที่ ๔

เมื่อประกา พุทธศักราช ๒๔๐๔

(พิมพ์ครั้งที่ ๒)

เล่ม ๒

หม่อมราชวงศ์ พันธุ์ทิพย์ บริพัตร

ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต

พิมพ์สนองพระเดชพระคุณในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลณี

ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๑

คำนำ

หม่อมเจ้าสุภทรทศ ดิศกุล ไต่ทรงแจ้งแก่เจ้าหน้าทณ หอสมุด
แห่งชาติว่า หม่อมราชวงศ์ พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต ประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์
หนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๐ เรื่องจดหมายเหตุราชอาณาจักรไทย
ไปประเทศฝรั่งเศส ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อพระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ ซึ่ง
พระณรงค์วิจิตร (จอมน ชุนนาค) เป็นผู้แต่ง เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
ทิพยรัตนกิริฎกุลินี ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส กำหนดวันที่
๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์
ได้ดังประสงค์

โดยที่หนังสือเรื่องนี้ อาจอำนวยความสะดวกประโยชน์ในค่านประวัตติ
ศาสตร์ และการค้นคว้าในค่านความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่าง
ประเทศเป็นอย่างดี กรมศิลปากรจึงขออนุโมทนาในการที่หม่อม
ราชวงศ์ พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ได้มีศรัทธาให้จัดพิมพ์หนังสือบน
เผยแพร่เป็นวิทยาทาน อธิศแต่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
ทิพยรัตนกิริฎกุลินี ขออำนาจกุศลอันจักพึงบังเกิดมีจากวิทยาทานน
จึงเป็นขัจจยศลบันดาลให้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตน
กิริฎกุลินี ทรงประสขอิฐคุณมณูญผล เสวยทิพยสมบัติในสัมปรายภพ
จงทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๘ กันยายน ๒๕๐๑

ข้าพเจ้าระลึกลงพระเดชพระคุณและพระเมตตาอารทเสด็จยา
ไต่ทรงมตอข้าพเจ้ามาตลอดเวลาทเสด็จดำรงพระชนม์อยู่ บคนถ
เวลาทจะพระราชทานเพลิงพระศพของพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าใครจะ
พิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งสนองพระเดชพระคุณ จึงได้ปรึกษากับ
หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ ปราโมช คุณชายคึกฤทธิก็ได้แนะนำให้
ข้าพเจ้าพิมพ์หนังสือเรื่องจดหมายเหตุราชทูตไทยไปประเทศฝรั่งเศส
ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เพราะราชทูตในขณะนั้นคือพระยาศรีพพิณ
(แพ ยุนนาค) ซึ่งต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาศรีพพิณ บุตร
สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต) เสด็จยาทรงเป็นพระธิดา
ของเจ้าคุณจอมมารดาสดั บุตรีของสมเด็จพระยาบรมมหา
พิชัยญาติ เหตุนี้จึงทรงเป็นหลานของเจ้าพระยาศรีพพิณ และ
เหตุการณ์ครั้งนักเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถของเสด็จยา ข้าพเจ้าก็เห็นชอบด้วย

ในการตีพิมพ์ครั้งนั้นได้คัดเลือกเอารูปภาพที่เกี่ยวข้องกับราชทูต
ครั้งนั้นมาลงพิมพ์ไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ และให้แปลกไป
กว่าการพิมพ์ครั้งก่อน นอกจากนั้นยังได้นำเอาพระประวัติของเสด็จยา
ซึ่งท่านเจ้าคุณพระธรรมวราภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้แสดง
หน้าพระศพในงานสวดมาหะที่ ๒ มาตีพิมพ์ไว้ข้างหน้าเพื่อเป็นอนุสรณ์
ถวายแก่พระองค์ท่านอีกโสดหนึ่ง คุณชายคึกฤทธิเองก็ได้กรุณา
เขียนคำนำหนังสือเล่มนี้ให้ ตังได้ตีพิมพ์ไว้ต่อท้ายบทความแล้ว

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่ได้อ่านนามมา และขอ
อำนาจบุญกุศลที่เกิดจากการบำเพ็ญวิธยาทานในครั้งน จงปรากฏ
แก่พระญาณของเสด็จย่าเพื่อจะได้ทรงอนุโมทนาเป็นขัตตานุโมทนา
มัยกุศลด้วย.

พรหมอินทรีพิศาล

รูป ภรรยาเมื่ออายุ ๘๐ ปี

9 พฤษภ ๒๕๖๓ ๒๕:๑๖ // แต่หัวใจยังไม่แข็งแรง
ทำใจได้ สมองก็ยังไม่ดี // ของบใจที่
ทำใจได้ ช่วยเหลือ ในหน้าที่ความ
งานที่รับผิดชอบ ๒๕:๑๖
สงวนลิขสิทธิ์ พงษ์กร พันธ์ พงษ์พอมิตถาวร ทุกเมื่อ

คำนำ

ของ

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำนำชน
 สำหรับหนังสือเล่มนี้ ซึ่งท่านได้พิมพ์ขึ้นในงานพระราชทานเพลิง
 พระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี
 พิจารณาเนื้อเรื่องหนังสือเล่มนี้แล้วเห็นว่าเหมาะสมเป็นหนักหนา
 เพราะเป็นจดหมายเหตุการเดินทางของคณะเอกอัครราชทูตไทยไป
 ยังประเทศฝรั่งเศส เมื่อ ๕๐ ปีเศษมาแล้ว ทว่าเหมาะสมนัยหมายถึง
 ทั้งท่านผู้จัดทำหนังสือและท่านผู้สนพระชนม์ ทางด้านผู้พิมพ์
 หนังสืออนัน ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ก็ถือกำเนิดมาในราชสกุล
 เทวกุล และราชสกุลนี้บุคคลที่มีความสัมพันธ์และความสำคัญแก่
 ราชการกระทรวงการต่างประเทศอย่างมากมายเพียงไรก็ย่อมเป็นที่
 ทราบดีกันอยู่แล้ว ส่วนทางด้านท่านผู้สนพระชนม์นั้น หนังสือเล่มนี้
 ก็เหมาะสมทั้งกาลเวลา และบุคคลที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ คณะ
 ทูตไทยชุดที่ปรากฏในจดหมายเหตุนี้ได้ออกเดินทางไปยัง
 ประเทศฝรั่งเศส ในระยะเวลาอันใกล้เคียงกับระยะเริ่มแรกแห่ง
 พระชนมายุ ส่วนเอกอัครราชทูตคือ พระยาศรีพิพัฒน์ (แพ อนุภาค)
 ผู้ซึ่งต่อมาได้เป็น เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์นั้น ก็เป็นบุตรสมเด็จเจ้าพระยา
 บรมมหาพิชัยญาติ และเป็นพี่ชายของเจ้าจอมมารดาของเสด็จกรม
 หลวงทิพยรัตนฯ มัคคคเป็นลุงของท่านผู้สนพระชนม์นั่นเอง

หนังสือเล่มนี้ถึงแม้ว่าสำนวนเรียงความจะยังหย่อนกว่าหนังสือ
 ชนิดเดียวกันเล่มอื่น ดังที่สมเด็จพระยาตากษัตริย์ทรง
 พระวิจารณ์ไว้ก็จริง แต่ก็ยังเป็นหนังสือที่มคุณค่าทางประวัติศาสตร์
 ไม่น้อย อย่างน้อยก็เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยได้ก้าว
 ออกไปสู่สังคมนานาชาติในฐานะเป็นชาติอิสระต่อเนื่องกันมาตั้งแต่
 โบราณกาล และชาติใหญ่ ๆ ในตะวันตกได้รับรองประเทศไทยใน
 ในฐานะเสมอมาไหลเท่าเทียมกัน เป็นเรื่องที่น่าสนใจสำหรับคนไทย
 ทั่วไป และอดีตอันน่าภาคภูมิใจสมควรจะมีอิทธิพลสำหรับการวางแผน
 และการดำเนินนโยบายทางต่างประเทศในปัจจุบัน

พระชนมายุของเสด็จกรมหลวงทิพยรัตนฯ นั้นตรงกับยุคสมัยที่
 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติ
 ของชาติไทย นับตั้งแต่ไทยจำเป็นต้องยอมรับอิทธิพลตะวันตกหลายอย่าง
 ในรัชกาลที่ ๔ เพื่อป้องกันมิให้ไทยถูกกลืนหายไปจนสิ้นเชิงด้วย
 อิทธิพลนั้น ลงมาจนถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในรัชกาล
 ที่ ๕ และการเปลี่ยนแปลงในรัชกาลที่ ๗ ตลอดลงมาจนถึงยุคปัจจุบัน
 การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายทั้งปวงนั้นย่อมกระทบถึงชีวิตคนทั้งประเทศ
 เป็นธรรมดา แต่เมื่อเสด็จกรมหลวงฯ ทรงเป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดิน และทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ในรัชกาลต่อ ๆ มา
 แรงกระทบแห่งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นย่อมจะมีถึงพระองค์มาก
 กว่าคนธรรมดา หากเสด็จกรมหลวงฯ มีได้ทรงตั้งอยู่ในธรรมอัน
 ประเสริฐขางประการ การกระทบกระเทือนบางอย่างก็อาจเป็นผลร้าย
 แก่พระองค์ได้มาก

เมื่อครั้ง ร.ศ. ๑๑๒ ประเทศไทยมีเรื่องผิดพ้องหมองใจกับ
 ฝรั่งเศส จนเอกราชของประเทศอยู่ในฐานะน่าวิตกอย่างยิ่ง เสด็จ
 กรมหลวงฯ ในฐานะที่ทรงเป็นเจ้านายฝ่ายในในสมัยนั้นย่อมจะต้อง
 ทรงตกอยู่ในความวิตกกังวลเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาได้ทรงรับตำแหน่ง
 เป็นอธิบดีข้าราชการฝ่ายในเป็นเวลาช้านาน ภาระราชการตลอดจน
 รัชทายาทต่าง ๆ ที่ต้องทรงรับและแก้ไขนั้นมียุ่่มากมาย ที่ได้
 ทรงปฏิบัติหน้าที่และภาระได้ตลอดมาโดยเรียบร้อย มิได้มีความ
 ขกพร่องก็เป็นพยานหลักฐานในคุณธรรมบรรดาที่มีอยู่ในพระองค์ให้
 เห็นประจักษ์

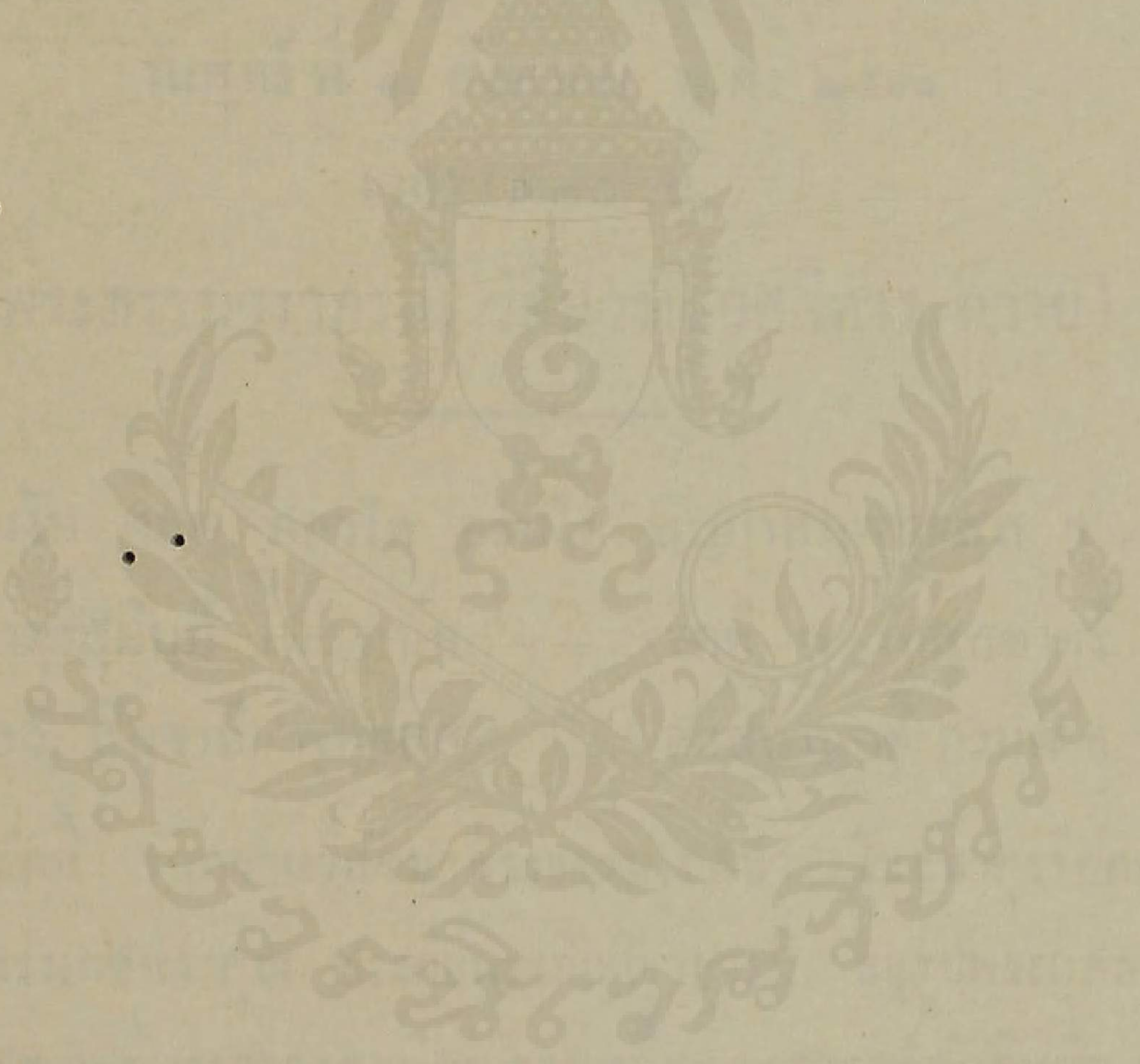
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 เป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ต้องเสด็จจาก
 ประเทศไทยไปประทับยังเกาะชวา เสด็จกรมหลวงฯ ก็ต้องเสด็จไป
 กับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ผู้เป็นพระนัดดาแต่พระองค์เดียวกัน ต่อมาเกิด
 สงครามมหาขรพาเอเซีย ญี่ปุ่นชนยตเกาะชวาไว้ได้ ความเป็นอยู่
 ในที่นั้นต้องขาดแคลนยังเกิดความลำบากต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ
 กรมพระนครสวรรค์ผู้ทรงเป็นพระอภิบาลเสด็จกรมหลวงฯ ก็ท้วงคต
 ลง การสงครามในตอนท้ายเข้าขั้นรุนแรง มีการรบพุ่งกันอย่างหนัก
 ในชวา เสด็จกรมหลวงฯ ก็ต้องทรงอพยพหลบภัยพร้อมกบเจ้านาย
 ไทยพระองค์อื่นที่ยังประทับอยู่ ณ ที่นั้น ทรงได้รับความลำบากต่าง ๆ
 เป็นอันมาก ในขณะนั้นเสด็จกรมหลวงฯ ก็มีพระชนมายุอยู่ในวัยชรา
 มากแล้ว

เสด็จกรมหลวงฯ ทรงอยู่ในฐานะเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ น่าจะ
 ได้มีพระชนมชีพที่ไคร่ด้วยความคึกคักแน่นอน แต่ที่ต้องทรงประสบกับ
 ความผันผวนต่าง ๆ แห่งชีวิต ทนเอาศจรรยหนักคือ ความผันผวน
 และเหตุการณ์ต่าง ๆ อันจักต้องทำให้ทรงเป็นทุกข์หนักและทรงวิตก
 กังวลอย่างมากนั้นมิได้ทำให้คุณธรรมหลายอย่างหลายประการใน
 พระองค์นั้นลดทอนเปลี่ยนแปลงไปเลย

ทศาคณุนทรพร้อมด้วยสติและสัมปชัญญะอยู่เป็นนิจ ทรง
 ระลึกได้ถึงประสพการณ์ทั้งหมดที่บังเกิดแก่พระองค์ตั้งแต่ต้น และ
 ทรงรู้จักกาลสมัยที่ทรงอยู่ในปัจจุบัน ด้วยพระสติและสัมปชัญญะอัน
 บริบูรณ์ตลอดมา เสด็จกรมหลวงฯ จึงทรงปฏิบัติพระองค์ได้ถูกต้อง
 กับสถานการณ์ทุกระยะ ไม่มีผิดพลาด ทรงกระทำกรณียกิจส่วน
 พระองค์ได้เรียบร้อยเป็นระเบียบ ทรงปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยเสมอต้น
 เสมอปลาย กล่าวคือ ทรงพระเมตตาต่อบุคคลเมื่อยังเป็นผู้เยาว์เป็น
 เสมอต้น และเมื่อบุคคลนั้นเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อมาก็ทรงยกย่อง
 ให้สมแก่ฐานะเป็นเสมอปลาย

เสด็จกรมหลวงฯ ทรงปราศจากความยึดเหนี่ยวในทางที่ผิด
 ด้วยเหตุนี้จึงทรงรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อม
 ล้อมได้โดยไม่มีความสะดวกสะท้าน มีความสนพระทัยศึกษา
 เหตุการณ์ทั่วไปด้วยพระทัยอันเที่ยงธรรมปราศจากอคติ นับว่าทรง
 เป็นบุคคลที่ทนสมยทนต่อเหตุการณ์อยู่ตลอดมา ทรงเป็นทศาว
 นยถอแก่ชนทุกรุ่นทุกวัยที่ทรงรู้จัก

เสด็จกรมหลวง ฯ ทรงเป็นพระบรมวงศ์ทมิพระชนษายนนาน
 ที่สุดในพระบรมราชวงศ์นั้นขบถเวลาปัจจุบัน ครายถึงวณทสนพระชนม์
 กยงทรงดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมทั้งปวงที่ใดพรณนามาน โดยบริบูรณ์
 เป็นสิ่งประทัยใจแก่ทุกคนที่ใครจักพระองค์เป็นอย่างยิ่ง
 การท ม.ร.ว. พนอุทพย บริพตร ได้พิมพ์หนังสือสนอง
 พระคุณในงานพระราชทานเพลิงพระศพนั้น ถ้าหากว่าจะทรงทราบ
 ได้ด้วยญาณวิถิตใด ๆ ก็คงจะพอพระทัยและทรงอนุโมทนา.

อนาตรจิตตกถา

ในงานสัตตมวารที่ ๒

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต

ทรงบำเพ็ญพระกุศลถวาย ทพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี

ณ วัดสวนผักกาด ถนนศรีอยุธยา พระนคร

วันศุกร์ที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

เวลา ๕.๔๕ น.

(พระธรรมวราภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ถวาย)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
อาตุรสมิมฺปิ เม กาเย จิตฺตํ น เหสุตฺตาทูริ
เอวํ สิกฺขามิ พุทฺธสฺส สาสนานุกตฺติ กรนฺตึ ฯ

ขัตติ จกถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนา ในอนาตรจิตตกถา
ฉลองพระเดชพระคุณ ประคัษพระขัณฺฑยาขารมึ อนรุปรพระกุศลทักษิ
ษิณานุปทาน ทพระวรวงศษพิตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต ทรง
บำเพ็ญทพระศษ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี
ในสัตตมวารที่ ๒ ทรงอุทิศส่วนพระกุศลถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์นั้น ตามวิธีในพระพุทฺธศาสนา ฯ การทรงบำเพ็ญพระกุศล

ทั้งนี้ เป็นไปด้วยพระกตัญญูณกตเวทีตาธรรม และพระคารวะอย่างยิ่ง
 ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ผู้ทรงเป็นพระอัยยิกาในพระองค์ เป็นการ
 ทรงบูชาพระองค์ท่านผู้เสด็จไปแล้ว ต้องตามพระพทธานโมทนา
 ภาษิตว่า โส ณาติชฺฌโม จ อโยนิทสฺสโต ญาติธรรมนโนนพระองค์
 แสดคงแล้ว เปตาน ปุชา จ กตา อพารา การบูชาอันโอฬารเพื่อผู้
 ละไปแล้วทั้งหลาย อันพระองค์ทรงทำแล้ว และขบถายว่า ตุมเหห
 ปุณฺณิ จ กตฺ อนุปฺปกิ แลขณฺไม่น้อยอันพระองค์ทรงทำแล้ว เพราะ
 การทรงบำเพ็ญพระกุศลทั้งนี้ ซอว่าเป็นบุญกิริยาสำเร็จด้วยท่านข้าง
 คัดข้าง ภาวนาข้าง คงน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี ได้ทรงเป็น
 พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ ผู้เจริญพระชนมายุยืนยาว ประกอบด้วยพระ
 รัตตัญญูภาพอย่างยิ่ง เพราะได้ทรงรับตำแหน่งเป็นอธิบดีบัญชาการ
 รักษาพระราชวังฝ่ายใน ตั้งแต่ในรัชกาลสมเด็จพระบรมมหาราช พระ
 บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสืบต่อมาในรัชกาลที่ ๖
 ในรัชกาลที่ ๗ โดยลำดับ ปรากฏในประกาศว่า ได้ทรงปฏิบัติราชการ
 โดยซอตรง ประกอบด้วยพระวิริยะอุตสาหะสามารถให้ราชการ
 ทั้งปวงในหน้าที่เรียบร้อย เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยตลอดมาทุก
 รัชกาล ดังที่ปรากฏว่า ในรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ
 เพิ่มอำนาจและหน้าที่ให้ทรงบังคับบัญชาราชการฝ่ายในมากขึ้นโดย
 ลำดับ ในรัชกาลที่ ๖ ได้โปรดให้ทรงเป็นอธิบดีบัญชาการฝ่าย
 ในทั่วทั้งพระราชนิเวศนสถาน ในรัชกาลต่อมาก็โปรดให้ทรงดำรง

ตำแหน่งอธิบดีราชการฝ่ายในเช่นเดียวกัน ได้ทรงรับราชการฝ่ายใน
 ในตำแหน่งราชการโดยเรียบร้อย ทรงปฏิบัติราชการด้วยความโดย
 ออมอารี ทรงมีพระปรีชาสามารถเป็นที่นับถือทั่วไปทั้งฝ่ายในและ
 ฝ่ายหน้า นอกจากนั้นยังได้ทรงปฏิบัติสนองพระเดชพระคุณในการ
 ส่วนพระองค์ ดังเช่นทรงเป็นพระอภิบาล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้าอัญญาองค์เคชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา แต่ทรงพระเยาว์
 ทรายเท่าเสด็จทิวงคต ปราบภูวามสมเด็จพระองค์นั้นนรขัตติยว่า
 “น้ำพระ” อยู่เสมอ ทั้งได้ทรงมีพระหัตถ์ในการช่างต่าง ๆ ดังเช่น
 เมื่อสมเด็จพระบรมหาราชเจ้าเสด็จสวรรคต พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมหลวงทิพยรัตนฯ เฝ้าอยู่ข้างพระแท่น ทรงใช้ผ้าซับหน้าพระเนตร
 เนื่องจากทรงพระกันแสงจนเปียกชุ่มพยับเป็นรูปสัตว์ ทรงใช้หินอ่อน
 แกะเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ทรงเป็นช่างดอกไม้สดและดอกไม้แห้ง และ
 ได้ทรงมีพระโอรสอยู่ในทางวรรณคดี ทรงแต่งกาพย์โคลงต่าง ๆ
 โดยพระอธิษาศัย ได้ทรงบริจาคน ทรงส่งเคราะห์อ่อนเคราะห์ ได้ทรง
 บำเพ็ญพระกุศลในพระพุทธศาสนาตามกาลและกิจ กล่าวโดยเฉพาะ
 ได้ทรงมีพระเมตตากรณาอย่างยิ่งในพระวรวงศ์ยพิตร์ มีพระเมตตา
 กรณาในพระประยูรญาติ ตลอดจนถึงในบริวารชน ดังที่ประจักษ์อยู่

กล่าวโดยสรุป พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น ได้ทรงประกอบ
 ด้วยพระวิสมขัตติทั้งสามประการ คือ ชาติวิสม ความเจริญด้วย
 พระชาติ เพราะทรงอุบัติในชาติที่บรรพชาสกลอันสูงศักดิ์ คุณวิสม ความ
 เจริญด้วยพระคุณ เพราะทรงประกอบด้วยพระคุณเกอกลแก่พระองค์

ควย แก่ผู้นควย และวัยวุฒิ ความเจริญด้วยพระวัย เพราะมีพระ
 ชนมายยืนนานกว่าเจ้านายทมพระชนม์ยืนยาวทั้งหลายในพระบรม
 ราชวงศ์จักรทโคเคยมีมาแล้ว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้น แม้จะทรงประกอบด้วยวุฒิ
 สมบัติเพียงไร ก็ต้องเสด็จละโลกนี้ไปในที่สุดตามคติธรรมตา เพราะ
 มีพระกายเป็นสังขารซึ่งมีชาติคือความเกิดเป็นของตน มีชราความ
 แก่โดยลำดับ มีพยาธิความเจ็บในระหว่าง ๆ จนถึงมีมรณะความตาย
 เป็นที่สุด คนโดยมากมักตายภายในร้อยปี แม้จะเกินไปก็ต้องตาย
 เพราะชราโดยแท้ ไม่มีใครผู้ที่เกิดมาแล้วไม่ตาย เหตุฉะนพระบรม
 ศาสตาจึงตรัสเตือนไว้ว่า อปปี วต ชวัต อิท ชวัตนนอยหนอ โอริ
 วสุสตาปี มียุติ ย่อมตายแม้ภายในร้อยปี (โดยมาก) โย เจปี
 อติจจ ชวัต แม้ถ้าผู้ใดเป็นอยู่เกินขึ้นไป อถโข โส ชรตาปี มียุติ
 ผู้นนย่อมตายเพราะชราโดยแท้

อนึ่ง เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็ต้องเสวยเวทนาต่าง ๆ เป็นสุขบ้าง
 เป็นทุกข์บ้าง เป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง เมื่อร่างกายมีสัพพะ
 (สบาย) ก็ปรากฏว่ามีสุข เมื่อร่างกายขาดสัพพะ เพราะชราบ้าง
 พยาธิบ้าง ก็ปรากฏทุกข์โดยมาก มีเรื่องเล่าในชั้นสังยุตต์ว่า ได้
 มีคฤหบดีผู้เป็นบิดาของนกุลมาณพผู้แก่เฒ่าได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
 เจ้ากราบทูลว่า ตนเป็นคนแก่ มีร่างกายอาดูรเคือครอนกระสับกระส่าย
 ขอประทานพระโอวาท พระองค์ทรงประทานพระโอวาทโดยความว่า
 กายนอาดูร เป็นของแตกง่ายดังฟองไก่อ เป็นเพียงหนังหุ้มห่อกระดูกไว้

ผู้บริหารรักษาภายนอยู่ จะพึงปฏิบัติว่า ภายนไม่มีโรคแม้สักครู่
 หนึ่งใดอย่างไร นอกจากความเป็นผู้เขลา เพราะฉะนั้นพึงศึกษาอย่าง
 นว่า เมอภายนของตนาครอย่ จิตจะไม่อาคร คงน ท่านพระสาร
 ยตรได้อธิบายพระพุทโธวาทนแก่คฤหคณนโดยความว่า ยุตชนผู้
 ไม่ฉลาด ไม่ไครยแนะนำในธรรมของสัตขรุษ ย่อมเห็นแน่ว่า รูป
 เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (อันรวมเรียกว่าชนธ ๕) เป็นตน
 หรือตนมีชนธ ๕ หรือชนธ ๕ มีในตน หรือตนมีในชนธ ๕ เป็นผู้
 สันนิษฐานมั่นว่า เราเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็น
 วิญญาณ และว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของเรา
 คงน ครนชนธ ๕ เหล่านนแปรปรวนไป ความแห้งใจ คร่ำครวญ
 ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คับแค้นใจ ก็เกิดแก่ผู้นน อย่างนแล
 บุคคลมีภายนกระวนกระวายด้วย มีจิตกระวนกระวายด้วย ส่วนว่า
 พระอรียสาวกผู้ฉลาดไครยแนะนำค้ในธรรมของสัตขรุษ มีได้เป็นผู้
 สันนิษฐานมั่นว่า เราเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร
 เป็นวิญญาณ และว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของเรา
 คงน ครนชนธ ๕ เหล่านนแปรปรวนไป ความแห้งใจ คร่ำครวญ
 ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คับแค้นใจ ก็ไม่เกิดแก่ท่าน อย่างนแล
 บุคคลแม้มีภายนกระวนกระวาย แต่จิตมิได้กระวนกระวาย คงน

ประมวลความแห่งพระมหาเถรอธิบายว่า ผู้ทมิจิตยคถอเกยว
 เกาะก้งวลอย่ในภายน ย่อมเป็นผู้อาครทกขทงภายทงจิต ส่วนผู้ทมิ
 จิตไม่ยคถอเกยวเกาะก้งวลอย่ในภายน เมอภายนตองอาครทกขไปตาม
 ธรรมคทา เพราะชราข่าง เพราะพยาธิข่าง ย่อมเป็นผู้มจิตไม่อาครทกข
 มีจิตสงบปกติ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระจอม

เกล้าเจ้าสยามได้ทรงกำหนดความแห่งพระพุทธโฆษาทในพระสูตรนี้
ทรงพระราชนิพนธ์เป็นคาถาในพระราชดำรัสทรงลาพระสงฆ์ในเวลา
ใกล้จะเสด็จสวรรคตว่า

อาตุรสมิมปิ เม กาเย

จิตตํ น เหสุตตาทูริ

เอวํ สิกฺขามิ พุทฺธสฺส

สาสนานุกตํ กริ

แปลโดยความว่า “เมื่อกายของข้าพระเจ้าแม่อาตุร จิตจัก
ไม่อาตุร” ข้าพระเจ้าศึกษายู่อย่างนี้ ทำไปตามคำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้า ดังนี้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี ได้ทรงเป็น
พุทธศาสนิกาทรงประกอบด้วยพระวชิรมนต์รัตนัญญาภาพ ได้
ทรงประสพผ่านคติธรรมตามาโดยลำดับ ทั้งภายใน ทั้งภายนอก
ปรากฏว่าได้ทรงรักษาพระเหตุทวยไวด้วยดี และพระวชิรมนต์นั้น
ในส่วนที่เป็นกุศลขารมีย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งในปัจจุบัน ทั้ง
ในภายหน้า

ขออำนาจพระกมลราศีทักษิณานุปทาน ที่พระบรมวงศษพิตรได้
ทรงบำเพ็ญให้ตั้งอยู่ดีแล้วในพระสงฆ์และทรงอุทิศถวายทั้งนี้ จึง
เป็นผลสัมฤทธิ์เป็นไปเพื่ออิสิวิบากมณูญผล แต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี โดยฐานนิยม

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนาน พระสงฆ์ ๔ รูป จักรีย์ประทาน
สวดคาถาธรรมบรรยาย โดยสรภัญญวิธีเพื่อเพิ่มพูนอุปมาทธรรม
สืบต่อไป

ถวายวิสิขนาพระธรรมเทศนา ในอนาตรจิตตกถา ยุติด้วย
ประการฉะนี้ ขอถวายพระพร ฯ

อธิบาย

พระนิพนธ์

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

ระยะทางราชทูตสยามไปกรุงฝรั่งเศสที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้
พระวิจิตรณรงค์ ตรัส จดไว้เมื่อคราวโปรดฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์
เป็นราชทูตออกไปเจริญทางพระราชไมตรียังราชสำนักพระเจ้ากรุง
ฝรั่งเศส ในรัชกาลที่ ๔ เรื่องราวที่ราชทูตไทยไปต่างประเทศ
ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงแสดงความรู้โดยพิสดาร อยู่ข้างต้นหนังสือ
จดหมายเหตุของหม่อมราโชทัย ซึ่งพิมพ์เป็นประชุมพงศาวดารภาค
ที่ ๒๕ นั้นแล้ว จะยกเอาที่พิมพ์ให้เต็มสำเนาในหนังสือที่จะยกยาวนัก
จะกล่าวความแต่มูลเหตุซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จะทรงแต่งราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรียังราชสำนักเจ้าแผ่นดิน
ในยุโรป อันเป็นต้นเรื่องของจดหมายเหตุเรื่องนี้ คือ

เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๕๘ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย พระเจ้า
แผ่นดินอังกฤษทรงแต่งตั้งให้ เซอ ยอน เบาริง เป็นราชทูตเชิญ
พระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชวนให้กรุงสยามทำหนังสือสัญญาตามแบบ
อย่างทางพระราชไมตรีในระหว่างต่างประเทศที่มีอิสระเสมอกัน ทูต
อังกฤษเข้ามาคราวนั้น เข้าใจด้วยกันทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ
ว่าเป็นการสำคัญกว่าทูตที่เคยเข้ามาคราวก่อนๆ ด้วยเป็นครั้งแรกที่
เป็นราชทูตเชิญพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินอันเป็นมหาประเทศ
หนึ่งในยุโรป เข้ามายังกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่า เซอ ยอน เขาริง
เข้ามาคราวนั้นเป็นอย่างเดียวกับราชทูตฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเจริญทาง
พระราชไมตรีเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชครั้งกรุงเก่า
จึงโปรดให้จัดการรับรองตามแบบอย่างครั้งสมเด็จพระนารายณ์รับ
ราชทูตฝรั่งเศส ฝ่ายข้าง เซอ ยอน เขาริง ที่เข้ามานั้นก็ปรารถนาจะให้
ไทยรับรองให้เกียรติยศสูงกว่าเมื่อ ยอน ครอเพ็ค และ เฮนรี เบอรัน
เป็นทูตของผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษเข้ามาแต่ก่อน
เตรียมหาจดหมายเหตุครั้งสมเด็จพระนารายณ์รับราชทูตฝรั่งเศส
เข้ามาไว้สอยทานการทไทยรับรอง เมื่อเห็นว่าการรับรองเป็นทำนอง
เดียวกันก็พอใจ ไต่กล่าวความอนันไว้ในจดหมายเหตุของ เซอ ยอน
เขาริง ที่เข้ามาในคราวนั้น

ความปรากฏในจดหมายเหตุของ เซอ ยอน เขาริง ว่า เมื่อ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เข้าเฝ้าในทรี โหชิวาน
ไต่มีรับสั่งปรารภว่า มีพระราชประสงค์จะทรงแต่งตั้งทูตานุทูตไปเจริญ
ทางพระราชไมตรีต่อบ้านถึงเมืองอังกฤษ แต่ยงชคของอยู่ด้วย
ไม่มีเรือที่จะไปถึงยุโรป และทรงหารือ เซอ ยอน เขาริง ถึง
ลักษณะพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการที่จะส่งไปถวายสมเด็จพระ
พระราชินีวิกตอเรีย ว่าอย่างไรจะสมควรในสมัยนั้น เซอ ยอน เขาริง
ทูลว่า พระราชสาส์นนนถาทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษเห็น
จะดี ด้วยยังไม่มีพระเจ้าแผ่นดินประเทศใดในทิศตะวันออก นอกจาก
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะไต่ทรงศึกษาทราบ

ภาษาอังกฤษ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรียคงจะทรงยินดีที่จะไ้โดย
พระราชสาส์นเช่นนั้น ส่วนเครื่องราชบรรณาการนั้น เห็นว่าถ้าให้
เป็นของไทยทำ เป็นสิ่งของเครื่องใช้สอยตามประเพณีในกรุงสยาม
จะสมควรกว่าอย่างอื่น ไ้ความตามจดหมายเหตุของ เซอ ยอน
เขาริง ดังกล่าวมานั้น

ต่อมาอีกยี่หนึ่ง ถึงยี่มะโรง พ.ศ. ๒๓๕๕ นายพลแยกสัน
ประธานาธิบดีแห่งสหปาลีรัฐอเมริกา แต่งให้นายเตาว์เซนต์ แฮริส
เป็นราชทูต สมเด็จพระเจ้านะโปเลียนที่ ๓ เอมเปอเรอฝรั่งเศส
แต่งให้นายมองติคินีเป็นราชทูต เข้ามาชวนทำหนังสือสัญญาทาง
พระราชไมตรีอย่างเดียวกับประเทศอังกฤษ ในส่วนทางประเทศ
อเมริกาจะมีเรื่องราวเป็นสาขาความอย่างไรข้างข้าพเจ้ายังหาทราบ
ไม่ แต่ทางข้างฝรั่งเศสนั้น เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวคงจะไ้ดำรัสปรารภกับราชทูตฝรั่งเศส ถึงพระราช
ประสงค์ที่จะไ้ใคร่แต่งราชทูตไทยไปเจริญทางพระราชไมตรีตอบแทน
ถึงประเทศฝรั่งเศส ราชทูตทลความนั้นไปยังเอมเปอเรอนะโปเลียน
ที่ ๓ ความปรากฏว่าเอมเปอเรอมีรับสั่งให้รัฐบาลฝรั่งเศสบอกมายัง
เสนาบดีว่า ถ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงแต่ง
ราชทูตไปประเทศฝรั่งเศส เอมเปอเรอจะทรงยินดีที่จะให้เรอรบ
ฝรั่งเศสมารับราชทูตไป และให้กลับมาส่งเหมือนอย่างครั้ง
พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไ้
ทรงทราบพระประสงค์ของเอมเปอเรอนะโปเลียนที่ ๓ ทรงพระราช

คำว่า อังกฤษได้มาเจริญทางพระราชไมตรีก่อน จะแต่งตั้งทูตไทยไป
 เจริญทางพระราชไมตรีตอบแทนประเทศฝรั่งเศส ไม่ยอมให้อังกฤษ
 ทราบเสียก่อนหาควรไม่ จึงโปรดให้เสนาบดีขอกไปยังรัฐบาล
 อังกฤษว่า เติมนิพระราชประสงค์จะแต่งตั้งราชทูตไปเจริญทางพระราช
 ไมตรียังประเทศอังกฤษ การขอกของอยู่ด้วยเรื่องเรือที่ทูตจะไป
 จึงยังหาได้แต่งตั้งทูตไปไม่ ยศนี้ไทยได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรี
 กับประเทศฝรั่งเศส ประเทศฝรั่งเศสจะให้เรือรบมารับราชทูตไทยไป
 เจริญทางพระราชไมตรีตอบแทน จึงโปรดให้แจ้งความมาให้ทราบ
 เพราะมีพระราชประสงค์ในทางพระราชไมตรีต่อประเทศอังกฤษ
 เหมือนกัน ถ้าหากว่ารัฐบาลอังกฤษส่งเรือมารับราชทูตไทยเหมือน
 อย่างฝรั่งเศส ก็จะทรงยินดีที่จะแต่งตั้งราชทูตไทยไปยังประเทศอังกฤษ
 อย่างเดียวกัน รัฐบาลอังกฤษตอบมาว่า สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย
 ทรงยินดีที่จะให้เรือรบมารับและส่งราชทูตไทย และจะต้อนรับราชทูต
 ไทยให้สมแก่พระเกียรติยศด้วยประการทั้งปวง ด้วยเหตุนี้จึงโปรด
 ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์เป็นราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดีเป็นอุปทูต
 จมื่นมณฑลพิทักษ์เป็นตรีทูต เชิญพระราชสาส์นและเครื่องราช
 บรรณาการไปถวายสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย เจริญทางพระราช
 ไมตรีตอบแทนประเทศอังกฤษ เมื่อขมะแสง พ.ศ. ๒๔๐๐ ส่วน
 ประเทศฝรั่งเศสในระบายนั้น พระเจ้านะโปเลียนมีการสงคราม จึงต้อง
 รอมาจนขระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ โปรดให้พระยาศรีพิพัฒน์เป็นราชทูต
 เจ้าหมื่นไวยวรนาถเป็นอุปทูต พระณรงค์วิชัยเป็นตรีทูต เชิญพระ

ราชสำนักและเครื่องราชบรรณาการ ไปถวายพระเจ้านโปเลียนที่ ๓
เอมเปอเรอฝรั่งเศส เจริญทางพระราชไมตรีต่อยกแทนประเทศฝรั่งเศส

พระนรศวรผู้แต่งจดหมายเหตุเรื่องน ชอ. จอน ขนนาค
เป็นบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ต่อมาได้เป็นทพระ
พรหมาธิบดีในรัชกาลที่ ๕ กระทบที่แต่งจดหมายเหตุเรื่องน ตั้งใจ
จะแต่งให้เป็นคู่กับจดหมายเหตุของหม่อมราโชทัย ซึ่งแต่งครั้ง
ราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษ ถ้าว่าโดยทางวรรณคดีผิดกันที่
พระนรศวรผู้แต่งได้เป็นกวีเหมือนเช่นหม่อมราโชทัย กระทบเรื่อง
ความสำนวนไม่ถึงกัน แต่ควรชมความอุตสาหะที่ได้เรียบเรียงให้
เป็นเรื่องราวปรากฏอยู่ เสียตายแต่ฉบับตอนปลายหายสูญเสีย ถ้า
หากจะยังไม่สูญ ท่านผู้ใดได้ไว้ส่งมาให้หอพระสมุดฯ กรรมการ
จะขอบคุณเป็นอันมากทีเดียว

ดร.

Les ambassadeurs siamois à Paris.

๐ พิศาลงแห่. ขั้แก้วเมียงรัก ลั้ตั้นยงว้พลาค นกปภาคยงว้พลง

11:am

พระยาสิทธิพิทักษ์

*Je certifie que c'est l'écriture de S. E. le premier ambassadeur de Siam
Paris le 4me 1861*

*Bartholomé L. int. gr.
Interprète de l'ambassade siamoise*

ระยะทางราชทูตสยามไปกรุงฝรั่งเศส

เมื่อขระกาทรศก คักราช ๑๒๒๓

ตอนที่ ๑ ว่าด้วยราชทูตออกจากกรุงเทพ ฯ จนถึงเมืองสิงคโปร์

ข้าพระพุทธเจ้า พระณรงค์วิจิต ไตรยพระราชทานจกหมาย
ระยะทาง ตั้งแต่ทูตาทนทูตกราบถวายบังคมลาออกจากกรุงเทพ
พระมหานครไปเจริญทางพระราชไมตรีพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ทลเกล้า
ทลกระหม่อมถวาย ใจความว่า เณวันพฤหัสบดีเดือน ๕ ขน ๑๐ ค่ำ
จุลศักราช ๑๒๒๓ ขระกายังเป็นโทษก เพลาย่าย ๕ โมง ทูตาทนทูต
พร้อมกันทหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมในพระบรมมหาราชวัง ราชทูต
พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี จางวางพระคลังสินค้า ชอเดิม
ชอแพ อายุได้ ๔๓ ปี เป็นบุตรที่สองสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหา
พิชัยญาติ นรเนตรนาถราชสุริยวงศ์ ตระกูลพงศปฏิฐา มุขมาตยา
ธิบดี ไตรสรณศรีรัตนธาดา สกลมหารัชชาธิเบนท์ ปรเมนทร
มหาราชวโรปการ มโหฬารเดชานภาพยพิตร คนซึ่งไปด้วยราชทูต
นั้น นายสมบุญ บุตรราชทูต ๑ ขนสมบัติยดี เสมียน ๑ นายชวค
ล้ำม ๑ ขนราชสมบัติ คนใช้ ๑ หมั่นนราภักดี คนใช้ ๑ รวม ๖ คน
อุปทูต เจ้าหมื่นไวยวรรณาด หัวหมื่นมหาดเล็ก เวรชวา ชอเดิมชอวอน
อายุได้ ๓๓ ปี เป็นบุตรทหนึ่งเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมันตพงศพิสุทธ

มหาบุรุษรัตโนคม ที่สมุหพระกระลาโหม คนซึ่งไปด้วยอุปทูตนั้น
 นายชาย ขตรอุปทูต ๑ นายหวาด ขตรพระยาอภัยสงคราม ๑ หลวง
 ชาติสุรินทร์ เสมียน ๑ ขุนจระเฒ่า ล่าม ๑ นายเอี่ยม มหาคเล็ก ๑
 นายเนตร มหาคเล็ก ๑ พันทงสิงหนาท คนใช้ ๑ นายชุ่น คนใช้ ๑
 รวม ๘ คน ตริตต พระณรงค์วิจิต เจ้ากรมพระตำรวนอกขวาใน
 พระบรมราชวัง ชื่อเดิมชื่อจอน อายุได้ ๒๖ ปี เป็นบุตรท่เกา
 สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ วรุตมพงศนายก สยามคิลก
 โลกานุपालนาถ สกลราชวราณาจักราธิเบนทร์ ปรมเนตรมหาราชา
 นุกูล สรรพกิจมูลมเหศวร์ เศษฐามาตยาธิบดี ตรัสรณรัตนธาดา
 อุดลยเคชานภาพยพิตร ๑ คนซึ่งไปด้วยตริตตนั้น นายเขย มหาคเล็ก
 ล่าม ๑ หมันหาญณรงค์ เสมียน ๑ พันสกลขันธ์อ คนใช้ ๑
 รวม ๔ คน ขาดหลวงสุขวิศลอนนาคี ล่ามใหญ่ ๑ ผู้กำกับเครื่องมงคล
 ราชบรรณาการในพระบรมมหาราชวัง หลวงอินทรมนตรี เจ้ากรม
 สรรพากรนอก ๑ นายสรรพวิชัย มหาคเล็กหุ้มแพร ๑ ขุนมหา
 สิทธิโวหาร ปลัดกรมอาลักษณ์ ๑ หมันจกรวิจิตรกรมพระแสง
 ในซ้าย ๑ ขุนศรีวิสุทธิากร เสมียน ๑ นายเนียมคนใช้ ๑ นายสัง
 คนใช้ ๑ นายเคชคนใช้ ๑ รวม ๘ คน ผู้กำกับเครื่องมงคลราช
 บรรณาการในพระบรมราชวัง หมันจินตารักษ์ หัวหมันพระตำรว
 นอกขวา ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ ๑ รวม ๒๘ คน เชิญ
 พระราชสาส์นใส่พานทอง ๒ ชั้น ขนตงบนพระราชยานกงหน้าพระที่นั่ง
 อนันตสมาคม ตังกระบวนแห่ออกประตูเทวาพิทักษ์ ไปตามถนน

เลยวข้อมเผด็จคัสกร ทตตานทตเข้ากระบวนเคินตามพระราชยาน
 พระราชสาส์นพร้อมกัน พระราชสาส์นในพระบรมราชวัง แห่ไปบรรจบ
 กระบวนทหน้าประตวิเศษไชยศรี ส่งลงเรือม่านทอง ณ ประตทำพระ
 ไปส่งชนเรือพระที่นั่งมณเมขลา ขนทองกระสุน ๕ นวสลุตส่งพระราช
 สาส์นทประตทำพระ ๒๑ นค สลตทประตพรหมพระบรมราชวัง ๒๑ นค
 กระบวนแห่นนมคแห่เคินหนารอยหนึ่ง เคินหลังหกสิบ รวม ๑๖๐
 ทหารขนแห่หน้า ๔๐ ธงมังกรหน้า ๖๐ หลัง ๔๐ รวมร้อยหนึ่ง
 ำบาย ๑ ำกลอง ๑ กลองชนะ ๓๐ คู้ แตรงอน ๖ แตรฝรั่ง ๔ รวม ๑๐
 สังข์ ๒ มโหระทึก ๒ สำรับ เครื่องสูงเจ็ดชั้น ๒ หำชั้น ๑๐ บังแตรก
 ๖ บังพระสุรย์ ๑ รวม ๑๕ ขนแคง ๑๔ ขอก ค่ำรวงถอมคหวาย
 ๕ คู้ ภาษามาลาเชิญพระกลด ๑ คู้เคียงพระราชยานพระราชสาส์นนัน
 คื่อพระยาพิพัฒน์โกษา ๑ พระยาเพชรชฎา ๑ พระยาเพชรปาด ๑
 พระยาประสิทธิ์ศุภการ ๑ พระยาประชาชีพบาล ๑ พระศรีสุนทร
 โวหาร ๑ พระวิเชียรปรีชา ๑ พระเมธาธิบดี ๑ พระมหาราชกรมทิต
 ๑ พระราชครพิเชต ๑ รวม ๑๐ คน กระบวนแห่เรอนัน ในเรือ
 พระที่นั่งมณเมขลา มเครื่องสูง ๑๐ ธงมังกรหน้า ๘ ธงเสือบกท้าย ๖
 รวม ๑๔ ทหารขน ๑๒ คน ภาษามาลา ๑ ฮาลกษณ ๑ ำบาย ๑ ำ
 กลอง ๑ กลองชนะ ๕ คู้ แตรงอน ๖ แตรฝรั่ง ๔ สังข์ ๒ เรืออรเทพ
 กิจการ ๑ เรือชลธารมาระมุข ๑ แห่หน้าประโคมมโหระทึกลำละสำรับ
 เรือพระที่นั่งมหาไชยเทพ ไล่เครื่องมงคลราชบรรณาการ ๑ เรือ
 เสพสหายไมตรี ๑ เรือนทเทพธิดา ๑ รับทตานทตแห่ไปถึงข้อมพิไชย

ประสิทธิ์ ยิงบนสลุต ๒๑ นัด ถึงข้อมขยจนึกเป็นเวลาค่าหาได้สลุตไม่
 เรอพระราชสาส์น เรอแห่ เรอตามล่องลงไปถึงเมืองสมุทรปราการ
 เวลาค่ำ ๒ ทุ่ม พลห้วเจ้าท่าน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมันตพงศ์
 พิสุทธิ มหาบุรุษรัตโนคมฯ ทสมุหพระกระลาโหม ไปเรอฤทธิแรงคร
 ถึงเมืองสมุทรปราการเวลา ๓ ยาม แล้วใช้จกรนำหน้าเรอพระที่นั่ง
 มณิเมขลา ประโคมแตรสังข์กลองชนะ เรอกลไฟทั้งปวงก็ตามออก
 ไปถึงเรอรบฝรั่งเศส เป็นเรอกลไฟ ช่อเรอขรอนเคอ ทอคอย่นอก
 สันคอน วันศุกร์ เดือน ๕ ขน ๑๑ ค่ำ เวลา ๒ โมงเช้า พร้อมกัน
 ทอคสมอยู่ห่างเรอรบประมาณ ๒ เส้น กำมค้นโทยอนให้ชักธง
 ช้างเผือกชนเสากลาง แต่เสาหน้าเสาท้ายนั้นชักธงฝรั่งเศส ชักธง
 ขรवारขนยอกเสาแล้วพาคลงมาตามปลายเพลาดงปากเรอทั้ง ๓ เสา
 ทหารขนยนเพลาสเาหน้าชนต้น ๑๒ คน ชนสอง ๘ คน ชนสาม ๖ คน
 รวม ๒๖ คน เสากลางเท่าเสาหน้า เสาท้ายชนต้น ๘ คน ชนสอง
 ๖ คน ชนสาม ๔ คน รวม ๑๘ คน เวลานั้นคลื่นใหญ่ เรอพระราชสาส์น
 เข้าเทียบไม่ได้ กำมค้นโทยอนจักเรอโยศ ๔ ลำ ๑๒ กรรเซียง ๒ ลำ
 ๘ กรรเซียงลำหนึ่ง ๔ กรรเซียงลำหนึ่ง มังฝรั่งเศสยกท้ายทั้ง ๔ ลำ
 มารับพระบรมราชสาส์น พระขรรราชสาส์นทเรอพระที่นั่งมณิเมขลา
 และรับพลห้วเจ้าท่าน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ กยพวกททานทุกและ
 ข้าราชการทไปส่งชนเรอรบฝรั่งเศส กำมค้นและขนนางนายทหาร
 แต่งตวยนรอรบอยู่ทประตู มีทหารขนแถวถอยนโรแฟนขนวน
 ทองแดงสะพายดาบ ๒ แถว ๆ ละ ๒๔ คน นายทหารสะพายดาบ

คน ๑ เข้าแต่รคน ๑ รวม ๒๖ คน เมื่อเชิญพระราชสาสน์ชนบนเรือ
 แล้วเข้าแต่รชนเป็นสำคัญ กำมค้น นายทหาร และทหารเลวก้านข
 พระราชสาสน์ ทหารทชนเพลา ร้องฮีบเอมเปรอพร้อมกัน ๓ หนแล้ว
 ลงมาเขายบนใหญ่ขอกละ ๑๑ คน ขน ๑๐ ขอกเป็นคน ๑๑๐ คน
 มีนายทหารขอกแล้วยงสลต ๒๑ นก กำมค้นให้เชิญพระบรมราช
 สาสน์ พระบรมราชสาสน์ชนไว้บนโต๊ะในห้องข้างท้าย แล้วให้
 เรือโโขตออกมารยเครอมงคลราชบรรณาการและสิ่งของททานทต
 เสร้งแล้ว เวลา ๕ โมงเช้า พณหัวเจ้าทาน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์
 และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทไปส่งททานทตนั้น ลากำมค้นและขุนนาง
 นายทหารลงจากเรือรบฝรั่งเศส กลับเข้ามาณ กรุงเทพพระมหานคร
 ทหารชนบนเพลา ร้องโฮโรค่านขอีกครั้ง ๑ แล้วลงมายงขใหญ่
 สลตพณหัวเจ้าทาน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ๑๕ นก กำมค้นจัดทให้
 ราชทต อปทต ทวิทต อยู่ห้องข้างท้ายทไว้พระราชสาสน์ แต่ผู้กำกย
 เครอมงคลราชบรรณาการ เสมียน ล่าม คนใช้นั้น อยู่ห้องคาคฟ้า
 ชั้นกลางข้างท้าย ราชทต อปทต ทวิทต นายสรรพวิชัย นายชาย
 บาคหลวงลยวิคลอนนาค ๗ นายนน รัยพระราชทานโต๊ะเคี้ยวกันกย
 กำมค้น แต่หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร หมันจักรวิจิตร
 หลวงชาติสุรินทร์ ขุนจรเจนทะเลล่าม ขุนสมขัคคิ นายสมขญ นาย
 หวาด นายเอียม รวม ๕ คน รัยพระราชทานโต๊ะเคี้ยวกันกยพวก
 ออฟฟิเซอ ๖ คน รวม ๑๕ คน คนชาวสยามนอกนนั้น ๑๓ คน
 รัยของแจกรยพระราชทานเหมอนอย่างลกเรือ วิกลเตอรยตรกงสล

ฝรั่งเศสที่อยู่ว่าการแทนกงสุล ณ กรุงเทพฯ ฯ นั้นโดยสารไปเมือง
สิงคโปร์ด้วย เรือยรอนเคอล้านยาว ๒๖๐ ฟุต คิดเป็นไทย ๓๕ วา
ปากกว้าง ๓๔ ฟุต คิดเป็นไทย ๕ วา ๑๐ นิ้ว ท้องลึก ๒๑ ฟุต
คิดเป็นไทย ๓ วาคืบ ๒ นิ้ว กินน้ำลึก ๑๘ ฟุต คิดเป็นไทย ๒ วา
๒ คืบคืบ ๘ นิ้ว สามเสาเป็นเรือกลไฟจักรท้าย กำลัง ๑๖๐ แรงม้า
กำมค้นและขุนนางนายทหาร ฯ เลวกะลาสรวม ๒๒๐ คน คาคฟ้าชั้น
บนมีขลุ่ยใหญ่รายปากเรือ กระสุน ๘ นิ้ว ช้างละ ๕ ขอก หน้าเรือ
มีขลุ่ยทองเหลืองวางแทน กระสุน ๓ นิ้วขอกหนึ่ง คาคฟ้าชั้นกลาง
เป็นท่อนอย่ห้ามชองขลุ่ยไม้ มีแต่ขลุ่ยใหญ่ใส่รางไว้ขอกหนึ่ง

รุ่งขึ้น ณ วันเสาร์เดือน ๕ ขน ๑๒ ค่า เวลา ๓ โมงเช้า กำมค้น
ให้ใช้จักรเรือรบออกจากท่อดสมอนอกสันดอน ครั้นเวลาบ่ายค่าถึง
หน้าเขาตะเกียบ ตั้งหัวเรือไปหว่างทิศตะเภาพักหลวงแล่นออกลัก

วันอาทิตย์เดือน ๕ ขน ๑๓ ค่า เวลาเช้าแลไม่เห็นฝั่ง ลม
ตะเภาพักเสมอ ลุดเตนเนนเอาแผนที่มาคิดดู ว่าจะเรือถึงหน้าเมือง
กำเนคนพคุณ

วันจันทร์เดือน ๕ ขน ๑๔ ค่า เวลาบ่ายเรือถึงหว่างเกาะหลัก
เกาะมันตรงกัน คลื่นสงบเรือเดินโมงละ ๖ น็อต เวลานั้นเป็นลม
หัวเขาพดกกล้า กำมค้นให้ใช้ใบช่วยจักรทั้ง ๓ เสา เรือเดินเร็วชน
โมงละ ๗ น็อต

วันอังคารเดือน ๕ ขน ๑๕ ค่า เวลา ๔ โมงเช้า แลเห็นเขา
ไซรง เขานั่นอยู่ในป่า แขวงเมืองตานีข้างใต้ ตรงเขานั่นลงมาเป็น

แหลมชายทะเลเรียกว่าแหลมมุง เวลา ๕ โมงเช้า นายทหารซุ่ม
 ทหารบนเล็ก ๒๘ คน เวลาบ่ายเรือไปถึงตรงหน้าเมืองกลันตันเห็น
 เกาะประรินเตียน เกาะเร็ดแตง ๒ เกาะข้างทิศตะเภา แยกเรียกว่า
 เกาะคิง อยู่ใต้เมืองกลันตัน เวลาบ่ายมาถึงหน้าเมืองตรงตาม
 วันพุธ เดือน ๕ แรมค่ำ ๑ เวลาเที่ยงเรือไปถึงตรงหน้าเมือง
 ประหัง เวลาบ่าย ๓ โมง เห็นเกาะนาคใต้เมืองประหังอยู่หว่างตะเภา
 สลาตัน

วันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ เวลาเช้าเห็นเกาะขลุ่ย
 เวลา ๔ โมงเช้าเห็นแหลมโรมแมนเนียข้างขวา เขาบนแดงเมืองเรียว
 อยู่ข้างซ้าย เวลาเช้า ๕ โมงถึงปากช่องกองศิลาขาว ทิศลาขาว
 นั้นเป็นศิลางอกขนพ่นน้ำข้าง อยู่ในน้ำข้าง เป็นที่น้ำกลวเรือเข้าออก
 จะเป็นอันตราย มีหอคอยสำหรับตามโคมเป็นทศาคัญเรือเข้าออก
 อังกฤษเรียกว่าเล็คเฮา เล็คเฮานั้นเป็นของอังกฤษทำขนบนกองศิลา
 ขาว สูง ๑๐๐ ฟุต คิดเป็นไทย ๑๕ วา มีคนอังกฤษผลัดเปลี่ยนกัน
 รักษาทางกลางวันกลางคืน เมื่อเรือไปใกล้เล็คเฮาทเรือชักธงฝรั่งเศส
 ขนปลายเพลาโกชี่เสาท้าย คนที่รักษาเล็คเฮากชักธงอังกฤษขนรบ
 เรือพ่นทนนเข้าไปเล่นใกล้ฝั่ง เห็นบ้านเรือนแขกหลายตำบล เวลา
 บ่ายโมง ๑ ถึงปากน้ำยะโฮ เวลาบ่าย ๓ โมงถึงที่ทอดสมอหน้า
 เมืองสิงคโปร์ รวม ๖ วัน กำนันให้ชักธงข้างเผือกขนเสากลาง
 ชักธงอังกฤษขนเสาหน้า แล้วยิงสลุตธงอังกฤษ ๒๑ นัด ทบอมเมือง
 สิงคโปร์สลุตตอบ ๒๑ นัด วิกลเตอร์บุตรกงสุลฝรั่งเศสที่อยู่ว่าการ

แทนกงสุลกรุงเทพฯ ฯ ซึ่งออกไปด้วยนั้น ลงเรือโยกขึ้นไปเมือง
สิงคโปร์ก่อน พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี ผู้ว่าราชการกงสุล
กรุงเทพฯ ลงมาทเรือรบ ทักถามททานทตแล้วถามถึงพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพฯ ทง ๒ พระองค์ และพระบรมวงศานุวงศ์
ทรงเป็นสุขสบายอยู่หรือ ราชทูตตอบว่าทรงเป็นสุขสบายอยู่ พระ
พิเทศพานิชถามราชทูตว่าจะขึ้นไปเมืองสิงคโปร์เวลาไร ราชทูตบอก
ว่ากำมค้นจะขึ้นไปต่อ ๓ วันแรม ๓ ค่ำ พระพิเทศพานิชบอกกำมค้นว่า
แรม ๓ ค่ำ เป็นวันศุกร์เป็นวันตายของพระเยซู ห้ามการสลุดไปจน
ถึงวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำจึงจะสลุดได้ พระพิเทศพานิชบอกว่า
เจ้าเมืองสิงคโปร์และกงสุลฝรั่งเศส ได้ปรึกษากันแล้ว ถ้าททานทต
จะขึ้นไปวันแรม ๓ ค่ำก็ไต่แต่ไม่ไต่สลุด วันนเจ้าเมืองจัตทหารเตรียม
คอยสลุดรับททานทตอยู่พร้อมแล้ว ราชทูตจึงว่ากำมค้นว่าการ
สลุดนเป็นการใหญ่สำคัญ จะขอขนวนน เจ้าเมืองสลุดรับจะได้เป็น
พระเกียรติยศแต่พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองพระนคร กำมค้นว่าตามแต่
ราชทูตจะเห็นควรเถิด เวลาย่ำ ๕ โมง กำมค้นจัดเรือโยก ๓ ลำ
ราชทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ
๕ คนไปลำ ๑ ราชทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ ทูต ๑ ลำ
ใส่สนับเพลา ใส่หมวกแก้มมีพระตรา คาคเข้มชคคาคคคค ผู้กำกับ
เครื่องมุงคลราชบรรณาการ เสมียนล่าม แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์
ไปลำหนึ่ง คนใช้ไปลำหนึ่ง ครั้นถึงสะพานหน้าขอม เจ้าเมืองให้
อศคคการองเจ้าเมืองท ๓ มารับคน ๑ มีทหารถือกระบองห้ามคน

ตามทาง ๒ คน พระพิเทศพานิช ๑ มีคอกอชิตกงสุลฝรั่งเศสสำหรับ
 เมืองสิงคโปร์ ๑ นายห้างอังกฤษ ๑ นายห้างฝรั่งเศส ๑ นายห้าง
 แชกเทศ ๑ นายห้างจีน ๑ มาคอยรับททาทตอยทสะพานน้ำ เมอ
 ททาทตชนสะพานแล้ว ทเวอรบยงบนสลุตสัง ๑๕ นก ทบอมยงบน
 สลุตรบ ๑๕ นก กงสุลฝรั่งเศสจักรวไว ๓ รถ ราชทต อปทต ตรัทต
 บากหลวงลยวิคลอนนาคี กำมคันโทยอนไปรด ๑ เทียมมาเทศ ๒ มา
 ให้ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ เสมียน ล่าม คนใช้ไป ๒ รถ
 เทียมมารดละมา กงสุลฝรั่งเศสพาททาทตไปอยู่โฮเตลชอเลคเปอ
 แรน จักรวไวให้ใช้สำหรับโฮเตล ๓ รถ ในโฮเตลนั้นมีเตียงนอน
 ครอบทกนาย เลยงททาทตวันละ ๓ เวลา มีเครื่องใช้สอยสำหรับ
 โฮเตลครบทุกอย่าง

วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า มีคอกอชิตกงสุล
 ฝรั่งเศสเมืองสิงคโปร์ ๑ เตกคเตลโนกงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพ ฯ ๑
 เบตรีโนกงสุลอศันยอลเมืองสิงคโปร์ ๑ พระพิเทศพานิชสยาม
 พิชตภักดี ๑ เถาแกหวตนายห้างพระยาพิศาลศภผล ๑ เถาแกอ
 นายห้างพระภษัสมขัตติบริบูรณ์ ๑ ทกนายมาทโฮเตลเขยมททาทต
 ปราศรียกันอยู่ประมาณชั่วโมง ๑ ราชทตเชิญพระราชหัตถเลขาให้
 พระพิเทศพานิช ๗ รัยพระราชหัตถเลขาชนคานบเห็นอศรัยะแล้วลา
 กลับไป

วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๔ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า จินกัยคันกิมเสง
 มาทโฮเตล ทกถามททาทตแล้วลากลับไป ฝ่ายราชทต อปทต ตรัทต

ไปหาตอยแทนกงสุลฝรั่งเศสเมืองสิงคโปร์ กงสุลกรุงเทพฯ พุกกัน
 อยู่กิ่งโมง ราชทูต อปทูต ตรูทูต ลาไปหาตอยแทนพระพิเทศพานิช
 ราชทูตบอกพระพิเทศพานิชว่า มีพระราชหัตถเลขาฝากทูตาทนทูตออก
 มาถึงเซอรืคเซียมะกอก์แลน ซึ่งเป็นผู้สนิทชิดในการตัดสินความ
 ในเมืองสิงคโปร์ฉบับ ๑ พระพิเทศพานิชจึงพาราจทูต อปทูต ตรูทูต
 ไปหาเซอรืคเซียมะกอก์แลน ๆ ลงมารบย เชิญใหนงเกาอแลวถามว่า
 ทูตาทนทูตมาตามทางมีความสุขสบายอยู่หรือ ราชทูตตอบว่า มีความ
 สุขสบายอยู่ แล้วราชทูตบอกกับเซอรืคเซียมะกอก์แลนว่า พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทั้งสองพระองค์ทรงรำลึกถึงท่านมาก
 อยู่ จึงพระราชทานพระราชหัตถเลขาออกมาให้ท่านฉบับ ๑ ทูตา
 นทูตออกมากรวงนจะมีการกระเถวของสิ่งใดท่านจะได้ช่วยสงเคราะห์
 เซอรืคเซียมะกอก์แลนตอบว่า ขอขพระเศชพระคุณพระเจ้ากรุงสยาม
 ทั้งสองพระองค์ทรงรำลึกถึงข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีมาก
 แล้วราชทูตเชิญพระราชหัตถเลขาให้เซอรืคเซียมะกอก์แลน ๆ รบย
 พระราชหัตถเลขาแลวว่า ทูตาทนทูตออกมากรวงนจะมืกระสิ่งใด
 ข้าพเจ้ามีอำนาจเท่าใดก็ช่วยกระท่านทูตาทนทูตทั้งสน ราชทูตตอบ
 ว่า ซึ่งท่านมีใจสวามีภักคต่อพระเจ้ากรุงสยามทั้งสองพระองค์และได้
 รบยกระสิ่งประสงค์ของทูตาทนทูตซึ่งออกมากรวงนนั้น ข้าพเจ้าขอขใจ
 ท่านเป็นอนันมาก แลวทูตาทนทูตก็ลากลับไปโฮเต็ล

วันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ เวลาเช้า มีศกอกชิดกงสุลฝรั่งเศส
 เมืองสิงคโปร์ ๑ เกอกค็เตลโนกงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ๑

กำมค้นโทยอน ๑ สามนายมาหาททานทตทโฮเตล แล้วราชทต
 อยทต ตรัทต ไปหาตอยแทนจันกัปตันกิมเสงทตกขนเนินเขา จัน
 กัปตันกิมเสง (ว่า) ราชทต อยทต ตรัทตได้มายนทอย่ของข้าพเจ้า
 ขอบใจเป็นอันมาก เมื่อราชทตออกไปกรงลอนตอนครังก่อน ข้าพเจ้า
 ก็ได้เชิญมากินโต๊ะคร่งหน่งแล้ว จันกัปตันกิมเสงให้เอาของหวาน
 นำองุ่น นำชามาเลี้ยงททานทตแล้วพาททานทตไปชมแก่งทกลางสระ
 สวนจันทนสองสระ สระหน่งอย่เชิงเขา นำทะเลไหลเข้าออกได้ เป็น
 ทปล่อยปลาต่าง ๆ สระหน่งอย่บนเนินเขานาจต เป็นทเลี้ยงปลาเงินปลา
 ทอง พุดกนอย่ชั่วโมงหน่งททานทตก็ลากลับมาโฮเตล เวลาค่ำเจ้า
 แกื่อนายห้างพระภายัสมขัตยบริวรรเหเชิญททานทตไปกินโต๊ะทตทพร้อม
 ค้วยพระพิเทศพานิช เลียงอย่างจัน ครนเลิกเลียงแล้วเวลา ๒ ทุ่ม
 พระพิเทศพานิชก็ยกเอาแก้อมาส่งททานทตถึงโฮเตล แล้วลากลับไป

วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ เวลา ๓ โมงเช้า กงสุลฝรั่งเศส
 สำหรับเมืองสิงคโปร์มายอกททานทต ว่าเมื่อวันมาถงเจ้าเมืองให้
 อิศักการบารบแล้วก็ได้ยงสลุต ขอให้ททานทตไปหาเจ้าเมืองค้วยจิง
 จะควรร ราชทตตอบว่าพระบาทสมเด็จพะเจ้ากรุงสยามก็ได้มอย
 หมายฝากททานทตมาถงท่านกงสุลทุกประการ ททานทตออกมาคร่ง
 น จะแวะบ้านไหน เมืองไหน ควรจะไปหาผู้ใด กิสตแต่กงสุล ๆ จึงว่า
 เจ้าเมืองนคเวลา ๕ โมงเช้าจะลงมารบยททานทตทโกต ครนถงเวลา
 ๕ โมงเช้า ราชทต อยทต ตรัทตแต่งทวเหมอนเมอชนจากเรอรบเสร์จ
 แล้ว มีศกอชิตกงสุลฝรั่งเศสเชิญให้ททานทตขนรถหน่ง ผู้กำกับ

เครื่องมงคลราชบรรณาการ เสด็จมยล้ามแต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ไป
 สองรถ ขาคหลวงลยวิศลอนนาคี กงสุลฝรั่งเศสกำมค้นไทยอนไป
 รถหนึ่ง พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดีไปรถหนึ่ง ครั้นไปถึงหน้า
 โถกมีทหารแขกดำแต่งตัวถอยบนไรแพนย่น ๒ แถว ๆ ละ ๑๒ คน
 มีนายแถวคนหนึ่ง คนกลองคนหนึ่งรบอยทหน้าโถก อิศัก้าลงมา
 เชิญททานทตชนไปยงทเจ้าเมืองอยู่ เจ้าเมืองเชิญททานทตให้หนึ่ง
 เกาอ มอองกฤษนงอยดวย เจ้าเมืองคนหนึ่ง มกฟาชนทสองคนหนึ่ง
 มีศตอไปรเกอทสามคนหนึ่ง เจ้าเมืองถามว่าพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม
 ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นสุขสบายอยู่หรือ ราชทตตอบว่าเป็นสุขสบาย
 อยู่ เจ้าเมืองถามว่าททานทตมาในเรือรบฝรั่งเศส เห็นกฎหมาย
 ธรรมเนียมและการงานในเรือชอยหรือไม่ ราชทตตอบว่าในเรือจัก
 การเรือเรยบรอยค เจ้าเมืองจึงว่าเมืองสิงคโปร์นเป็นทพกฝ้ายยุโรป
 ทตไปข้างหน้าจะไคเห็นบ้านเมืองต่าง ๆ ศึกว่านหมอกมาก พุดกนอย
 ประมาณครึ่งชั่วโมงลากลับมาโฮเตล เจ้าเมืองชอกาวนนอายุ ๕๐ ปี
 ชาช่ายข้างหนึ่งถูกบนเมอรบเมืองบังคลา ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมง
 พระพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดี มาเชิญราชทต อปทต ตริทต นาย
 สรรพวิชัย หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร ขุนจรเจนทะเล
 ขาคหลวงลยวิศลอนนาคี ๘ นาย ไปกินโต๊ะพร้อมด้วยจันย่นองพระ
 พิเทศพานิช ๑ กงสุลอิสขันยอน ๑ นายห้างกิตตะริ ๑ กงสุลว่าการ
 วิลันดา เคนมาร์ก ปรุชเซีย ๑ นายแบงกสำหรับรักษาคคลังเงินเมือง
 สิงคโปร์ ๑ เก้าแกอนายห้างพระภาษี ๑ รวม ๖ นาย ครั้นเวลาค่ำ

ทูมหนึ่ง เจ้าเมืองให้มาเชิญราชทูต ๑ อุปทูต ๑ ตรทูต ๑ ขุนจร
 เจนทะเล ๑ ขาดหลวงลยวิศลอนนาคี ๑ ไปกินโต๊ะที่ขานอยู่บนยอดเขา
 พร้อมด้วยมหัศจรรย์ของ ๑ อศิกาทสาม ๑ ภรรยาเจ้าเมือง ๑
 ภรรยาหมักฟาชัน ๑ ผู้หญิงอังกฤษญาติเจ้าเมือง ๑ ผู้หญิงอังกฤษ
 ขตรนายห้าง ๑ กงสุลฝรั่งเศส ๑ มองเซียไซแม็ก มองเซียไซยา
 เป็นผู้กำกับซอของบรรทุกเรือรบฝรั่งเศส ๒ นายกำมค้นโทยอน ๑
 กัปตันเรือกันโยตสำหรับเมืองสิงคโปร์ ๑ กงสุลอศิกษันยอน ๑ รวม ๑๓
 นาย เลียงอย่างอังกฤษ พุดกันแต่เรื่องกินโต๊ะทั้งสน เวลายามเศษ
 เลิกโต๊ะแล้วทูลาทนทูลากลับมาโฮเตล

วันอังคาร เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ เวลาค่ำ มิคกอชิตกงสุลฝรั่งเศส
 เมืองสิงคโปร์มาเชิญราชทูต อุปทูต ตรทูต นายสรรพวิชัย หลวง
 อินทรมนตรี นายชาย ขาดหลวงลยวิศลอนนาคี ไปกินโต๊ะที่ก
 พร้อมด้วยพระพิเศพานิช ๑ ขาดหลวงแบร์นเมืองสิงคโปร์ ๑
 กำมค้นโทยอน ๑ มองเซียไซแม็ก มองเซียไซยา เป็นขุนนาง
 ฝรั่งเศส ๒ นาย เคอก็คเตลโนกงสุลกรุงเทพ ฯ ๑ วิกลเตอร์บุตร
 กงสุลกรุงเทพ ฯ ๑ แซนตินนายห้างฝรั่งเศส ๑ ขาดหลวงออชู้ ๑
 คอกเตอร์สเล็ม ๑ รวม ๑๕ คน เลียงอย่างฝรั่ง เวลายามเศษ
 เลิกโต๊ะแล้วลากลับมาโฮเตล มิคกอชิตกงสุลฝรั่งเศสสำหรับเมือง
 สิงคโปร์มาส่งทูลาทนทูลากลับโฮเตลแล้วลากลับไป

วันพุธ เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า เซอริคเซ็ค
 มะกอคแลน ๑ มิคเตอร์กะมิงพนักงานฝ่ายกรมท่า ๑ เคอก็คเตลโน

กงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ๑ วิกัลเตอร์บุตรกงสุลฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ๑
 พระพิเทศพานิช ๑ มิคกอกซิดกงสุลฝรั่งเศสเมืองสิงคโปร์ ๑ มา
 เยี่ยมตอขบแทนทูตาทตทโฮเตล พุกกันอยู่ประมาณชั่วโมง ๑ แล้ว
 ลากลับไป เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระพิเทศพานิช ๑ มิคกอกซิดกงสุล ๑
 กำมค้นโทยอน ๑ เก้าแกอ ๑ ไปรียทตาทตทโฮเตลมาลงเรือมก
 ฟาชนท ๒ อศคกาท ๓ มาส่งทตาทตทสะพานนา ครนทตาทต
 ลงเรือโยตแลวทขอมยงบนสลตสัง ๑๕ นค ทเรอรชกของชางเผอก
 แลวยงบนสลตรบ ๑๕ นค ทตาทตทพกอยู่เมืองสิงคโปร์ ๗ วัน.

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยราชทูตออกจากสิงคโปร์
จนถึงเกาะลังกา

วันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมง กำนัน
ให้ใช้จกรเรือรบออกจากท่าทอสมอเมืองสิงคโปร์ไป เลี้ยวอ้อม
แหลมเมืองสิงคโปร์ เวลาบ่าย ๔ โมง ถึงกองศิลาตำบล ๑ ศิลา
นั้นนอกชนพินาข้าง อยู่ไต่หน้าข้าง เป็นศิลาทำอยู่หว่างเมืองสิงคโปร์
ข้างขวา เกาะสุมาตราข้างซ้าย อังกฤษาทำเลศเขาไว้สำหรับตาม
โคมให้เรือเข้าออก เห็นเป็นสำคัญ สูงประมาณ ๑๐๐ ฟุต เวลา
บ่าย ๕ โมงถึงช่องมาลากาข้างขวา

วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาเช้าถึงหน้าเมืองมาลากา
เรือไปไกลฝั่ง แลเห็นบ้านเรือนขนบกหลายตำบล เวลาบ่าย ๔ โมง
พ้นแหลมมาลากา เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่งถึงที่โขดแห่งหนึ่งอยู่กลาง
ช่องทางไปเมืองยงคลา ไปเกาะหมาก แยกเรียกว่าเกาะลูปยั้ง
น้ำลึกประมาณ ๕ ศอก ๑๐ ศอก เป็นที่เรือโคม อังกฤษาจึงให้
กำปั่น ๒ ลำ ครึ่งลำหนึ่ง ไปทอดไว้สำหรับตามโคม เรือไปมาได้
เป็นที่สังเกต

วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาเช้าเรือแล่นออกก็ไม่เห็น
ฝั่ง เวลาเที่ยงลุดเตนเนนคิดแผนทสอยครุว่าเรือถึงตรงเกาะหมาก
เวลาค่ำเห็นเกาะปูลเปราข้างขวาไม่มีคน

วันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ เวลาบ่ายแลเห็นเขายนเกาะ
สุมาตรา อยู่ทิศตะเภาข้างซ้าย

วันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ เป็นลมสลาตันคลื่นใหญ่ เวลา
บ่าย ๕ โมงเรือไปพ้นเกาะสุมาตรา เวลา ๔ ทุ่มฝนตกจนเวลา ๗ ทุ่ม
ขาดเม็ด

วันอังคาร เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ เรือแล่นออกนอกไม่เห็นเกาะ
เห็นฝั่ง ๑๐ วัน

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขน ๕ ค่ำ เวลา ๒ โมงเช้า แลเห็น
เกาะลังกา และเกาะลังกาน้องกฤษเรียกว่าเกาะซิลอนข้างทิศว่าว
เวลา ๔ โมงเช้าเรือไปใกล้ปากอ่าวข้อมแหลมคาลิ กำมตันให้ชักธง
ข้างเผือกขนเสากลาง ชักธงฝรั่งเศสขนปลายเพลลาโกชเสาท้าย มี
เรือออกมารับจ้างนำร่อง เข้าไปถึงที่ทอดสมอในอ่าวข้อมแหลมคาลิ
รวมวันตั้งแต่ออกจากเมืองสิงคโปร์ ๑๕ วันถึงเกาะซิลอน กำมตัน
ให้ชักธงอังกฤษขนเสาหน้า ยิงขนสลตธง ๒๑ นก ทบอมยิงขน
ตอบรับ ๒๑ นก กำมตันโทยอนให้ออฟฟิเชอชนไปหาเอเยนชอ
มิกเบลี ผู้รับว่าการกงสุลฝรั่งเศสทบอมแหลมคาลิ ออฟฟิเชอกลับ
มาแจ้งความว่ามีคเบลีบอกว่า โสเตลท์ให้จัตไวรบททานทตนน มี
โสเตลท์เล็ก ๆ ไม่สมควรแก่ทุต จะจัตหาโสเตลท์ใหญ่ไต่แล้วจึง
จะให้คนมายอก เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง มิกเบลีเอเยนให้คนมายอก
ว่าโสเตลท์จะรบททานทตนนหาไต่แล้ว เวลานฝนยังตกอยู่ ถ้าทุตา

นุททจะชนโฮเต็ล ทขอมเห็นจะยิงสลตรบไม้ไค้ ทตาทนทตปรกษากย
ก่ามค่นว่าการสลตเป็นพระเกียรตยศ คอยให้ฝนหยตก่อนจจะชน
ทขอมจะไค้ยิงสลตรบ ก่ามค่นกเห็นควยทตาทนทต ฝนตกตงแต่
เวลา ๕ โมงเช้าจนค่ากหาหยตไม้ ทตาทนทตจมีไค้ชนโฮเต็ล

วันศุกร์ เดือน ๖ ชน ๑๐ ค่าเวลา ๕ โมงเช้า ก่ามค่นจค้เรือ
โบท ๓ ลำ ราชทต ๑๒ ทต ตรทต ๑๒ ทต แต่งทวเหมอนเมอชนเมืองสิงคโปร์
ราชทต ๑๒ ทต ตรทต ๑๒ ทต ฆากหลวงลยวิคลอนนาคี ก่ามค่นโทยอน
๕ นาย ลงเรือโบทลำ ๑ ผู้ก่ากยเครองมงคดราชบรรณาการ
เสมียน ๑ นาย แต่งทวตามบรรคาคักกไปลำ ๑ คนใช้ไปลำ ๑ นาย
ทหารทเรือยรอนเคอจคททหารถอยนโรแพนค่านบยสังทต ๒ แถว ๗ ละ
๖ คน เป้าแตรคน ๑ ครนทตาทนทตลงจากรเรือแล้ว ทหารทเรือ
ยรอนเคอยิงสลตสังทตาทนทต ๑๕ นค้ ทตาทนทตมาใกล้สะพาน
มค้ไฟเบค • ผู้ว่าการขอมแหลมคาลให้ทหารยงบนสลตรบ ๑๕ นค้
เมอทตาทนทตชนสะพานแล้ว มค้ไฟเบคให้นายทหารทกรษาดน
มารบ ๓ คน ถอชงสำหรับทหารคน ๑ ถอกระของ ๒ คน มค้เบค
เอเยนจคทรถรบทตาทนทต ๓ รถ ทตาทนทตไปถงหน้าโกคในเมือง
มทหารองกฤษแต่งทวถอยนบนค่านบ ๑๒ คน เป้าแตรคน ๑ ทตา
นุทตไปถงโฮเต็ล ๗ นนชอว่าสวอยอยู่ในขอมแหลมคาล มค้เบคเอเยน
จคทรถไว้ให้ใช้สำหรับโฮเต็ล ๓ รถ ครนเวลาเทยงมค้เบคมหนงสอ
มาถงราชทต ว่าเวลาทตาทนทตพงชนมาจากเรือยงวันวายอยู่ คอ
รุ่งพร้งนขาพเจามค้เบคจจะมาเยยมทตาทนทตทโฮเต็ล การณารค่น

ชาวสิงหลหลานเจ้าเมืองคนเก่ามาทักถามทตาทโฮเต็ล เวลา
 ย่ายโมง ๑ กอนันท์กอนาพนักงานฝ่ายกรมท่า ๑ มีเยอชชุนนาง ๑
 คอกเตอกอนันผู้ตคสีนความ ๑ มีคแปนชุนนางนายทหารชั้นใหญ่ ๑
 มีคมีเคนชุนนางนายทหารชั้นเล็ก ๑ รวม ๕ นายมาทโฮเต็ล ถาม
 ว่าทตาทโฮเต็ลอยู่หรือไม่ คนเฝ้าโฮเต็ลบอกว่าทตยงรับประทานอาหาร
 อยู่ อังกฤษทง ๕ นายส่งแต่กาตชนมาทักถามทตาทตามธรรมเนียม
 แลแล้วลากลับไป

วันเสาร์ เดือน ๖ ชน ๑๑ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า พระสิริสมณะ
 วัดแหลมคาลี ๑ มีคไฟเบ็คผู้ว่าการข้อมแหลมคาลี ๑ มาทักถาม
 ทตาทโฮเต็ลประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วลากลับไป เวลาบ่ายโมง ๑
 ราชทูต อุปทูต ตรทูต ขากหลวงลยวิศลอนนาคี กำมคันโทยอน
 ไปหาตอยแทนมีคไฟเบ็คที่คอเวอนแมนคัสเตเซนาหาพยไม้ พยแต่
 กอนันท์กอนา ๑ มีเยอชชุน ๑ คอกเตอกอนัน ๑ มีคแปนชุนนาง
 นายทหารชั้นใหญ่ ๑ มีคมีเคนชุนนางนายทหารชั้นเล็ก ๑ ห่านาย
 บอกว่ามีคไฟเบ็คไปบ้านแล้ว ราชทูต อุปทูต ตรทูต ขากหลวง
 ลยวิศลอนนาคี กำมคันโทยอนก็ตามไปที่บ้านมีคไฟเบ็คบนยอกเขา
 หาพยไม้ ภรรยา มีคไฟเบ็คออกมารับเชิญทูตให้ขึ้นไปบนคัก บอก
 ว่าเวลานี้มีคไฟเบ็คไม่อยู่ พคกันอยู่กึ่งโมงลากลับมาโฮเต็ล

วันอาทิตย์ เดือน ๖ ชน ๑๒ ค่ำ ทตาททเทยวคทข้อมแหลม
 คาลี ทข้อมแหลมคาลีนันเป็นอ่าวเข้าไปประมาณ ๕๐ เส้น กว้าง
 ประมาณ ๓๐ เส้น ปากอ่าวอยู่ข้างทิศตะเภา ฟากตะวันออกเป็นเขา

มีแล็คเฮาทำยล ๑ ฟากตะวันตกมีข้อมมีแล็คเฮาอีกทำยล ๑ ในอ่าว
 มกองศิลาพินนาข้าง ไตน์ข้าง อังกฤษทำท่นเหล็กทอควั๊วริมกอง
 ศิลาไหเป็นทสังเกตเรือเขาออก ทัง ๒ ฟากเป็นทางเรือเดิน ทเรือ
 ทอดอย่กว้างประมาณ ๑๐ เส้น มีกำขัน ๓ เสาย่าง ๒ เสาย่าง
 เสาครงข้าง บรรทุกถ่านศิลาและของอนๆ ทอดขายอยู่ในอ่าว ๒๗ ลำ
 เรือเมลเขาออกเนอง ๆ ข้อมนั้นเป็นของพุกเกตทำไวแต่เคิม กำแพง
 กอด้วยศิลา สูง ๕ วา เชิงกำแพงข้างหน้าถงนำ ๓ คำน ตะวันออก
 คำน ๑ ตะวันตกคำน ๑ ทักษิณคำน ๑ ทำเชิงเทิน ๒ ชั้น ๆ ขน
 กว้าง ๘ ศอก เป็นทเคินเล่นเวลาเย็น ๆ ชั้นล่างกว้าง ๔ วา ทแห่งใด
 ไคทางขันถนค อังกฤษทำแทนวงเคอนมีสะพานเหล็กสำหรับใส่ขัน
 กระสุน ๘ นวทุกแห่ง รมขันนทาด้วยเหล็กสังกะสี คำนทักษิณมีขัน
 อย่ขันแทน ๕ กระบอก คำนตะวันตกมีแต่แทนห้ามขันไม้ คำนตะวัน
 ออกนั้นอยู่ในอ่าวตรงทเรือทอดตามกำแพงมีขันอย่ขันแทน ๖ กระบอก
 ทมุมไกลประททำเป็นข้อมอกชันหนึ่ง มีเสาดงมีขันวางเหล็ก ๔ ล้อ
 กระสุน ๕ นว ๑๒ กระบอก คำนอุดรนั้นเป็นขันขกมีข้อม ๒ ชั้นสูง
 ประมาณ ๑๐ วา ข้อม ๑ ทำละม้ายคล้ายข้อมพิชยประสิทธิ์ มีขัน
 กระสุน ๘ นว ๖ กระบอกเป็นทสลุต มีเสาดง มีข้อมคนอาศัยฝน
 ทหารผลคเปลยนกนรักษาทงกลางวันกลางคิน ข้อมแหลมคาลนม
 ประตุเข้าออกคำนอุดรประทเคียว ทำคักเป็นกำแพงคร่อมประทไว
 คักยาวประมาณ ๒ เส้น ในกำแพงตรงประททำทโรงทหารหลัง ๑
 ยาวประมาณ ๑๕ วา มีทหารชาวยุโรปอยู่ ๑๐๐ คน มีโรงทหาร

แยกคำหลัง ๑ ยาวประมาณ ๑๕ วา มีทหารอยู่ ๒๐๐ คน ทหาร
 แยกคำมีบุตรภรรยาอยู่พร้อม ทหารชายยุโรปแต่งตัวถือปืนไรเฟลน
 ประจำอยู่หน้าโรงคน ๑ ที่ประตู ๒ คน ทหารแยกคำถือกระบอง
 เทียวเดินประจำอยู่ทุกถนน มีห้างอังกฤษปน ๒ ชั้นขายของต่าง ๆ
 สองห้าง เป็นที่ตกอยู่และให้เช่าหลายตก ตกแขกพนคนชั้นเคียว
 ขายเครื่องแก้วบ้าง แหวนบ้าง เพชรบ้าง พลอยบ้าง หลายตก
 โรงร้านแขกชาวสิงหลขายผักผลไม้ต่าง ๆ ทุกถนน ลูกจ้างทำงาน
 ใช้สอยเป็นคนชาวสิงหล ๓ ส่วน แยกคำส่วน ๑ นอกกำแพงฝ่าย
 ทิศอุดรตรงข้าม ๒ ชั้น อังกฤษทำทางรถไปถึงเมืองกะลุมบะ เมือง
 กนค กำหนดทาง ๑,๒๐๐ เส้น ทพัก ๖ แห่ง มีสายโทรเลขกราฟ
 มาแต่เมืองขุมบายเมืองกะลุมบะเมืองกนคถึงขอมแหลมคาลิ ตั้งแต่
 เชิงกำแพงออกไปนอกขอมประมาณ ๓ เส้น ถึงตกแถวของอังกฤษ
 ของแขกพน ๒ ชั้น ๒ แถว ยาวประมาณ ๕ เส้น เป็นที่อยู่ข้าง
 ให้คนเช่าสำหรับขายปลาผลไม้และของต่าง ๆ ข้าง มีถนนเดินกลาง
 กว้างประมาณ ๔ วา ที่เชิงกำแพงหน้าขอมสูงแลเห็นอ่าวชายหาด
 มีโรงใส่ถ่านคิล่า ๓๐ โรง มีสวนมะพร้าวตามบ้านตามเขามากกว่า
 ต้นไม้อื่น ชาวสิงหลทำเรือนอยู่ตามสวนและเนินเขาและเชิงเขา เรือน
 นนเล็ก ๆ พนดินฝาซัดแต่ด้วยแขนงไม้ทั้งคืน หลังคามุงด้วยใบ
 มะพร้าว คุณเป็นคนยากจนมาก การณารต่นชาวสิงหลหลานเจ้าเมือง
 คนเก่านน เขารตถือศาสนาคริสต์ มตกพน ๒ ชั้นหลัง ๑ ทำ
 สะอาดประหลาดกว่าราษฎรชาวสิงหล แต่ชาวสิงหลมิได้นับถือ

ชาวสิงหลเขารัตฝรั่งส่วน ๑ ไม่เขารัตสัก ๗ ส่วน วัดพระสงฆ์
 มีอยู่ตามบ้านตามสวนหลายอาราม แต่พระสงฆ์นั้นเป็นสองพวก
 ไม่เป็นสามัคคีร่วมสังฆกรรมกัน เพราะถ้อยอย่างอวดอ้างวงศ์พวกหนึ่ง
 ถ้อยอย่างขรามวงศ์พวกหนึ่ง ต่างตเคียนกัน วัดพระสิริสมณะนั้นอยู่
 บนภูเขามีกฎทำเป็นตักหลังหนึ่ง พระวิหารทำเป็นชั้นกลมมีพระพุทธรูป
 หน้าตัก ๔ ศอกองค์หนึ่ง มีพระเจดีย์สูง ๗ วาองค์หนึ่ง มีพระสงฆ์
 ๖ รูป พระสงฆ์ในเกาะซิลอนนั้นไม่ได้ไปเที่ยววิเทศชาติด้วยมี
 กฎหมายห้าม ชาวบ้านต้องออกไปทิวตสังกပ္ปัยของฉันทงเซาทาง
 เพล ทแหลมคาลนนฝนตกเสมอหาเป็นฤดูไม้ เรือเมืองนั้นชาว
 สิงหลทำใช้ไม่เหมือนประเทศอื่น รูปเรือนกลมเหมือนมาดียง
 ไม่ได้เขิก ยาวประมาณ ๔ วาข้าง ๕ วาข้าง ปากกว้างศอก ๑
 สูงน้ำประมาณศอก ๑ มีไม้พาดออกไปจากปากเรือ ๒ อัน ยาว
 ประมาณ ๕ ศอก ๖ ศอก มีไม้ท่นผูกติดกับปลายไม้พาดออกไป
 จากปากเรือลอยอยู่บนน้ำ เรือนนั้นจะออกทะเลคลื่นใหญ่ลมกล้า
 ประการใด เรือก็ไม่มีอันตราย ทถานทตพักอยู่แหลมคาล ๔ วัน.

ตอนที่ ๓ ว่าด้วยราชทูตออกจากเกาะลังกา
จนถึงเมืองเอเตน

วันอังคาร เดือน ๖ ขน ๑๔ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้ากำมค้นไทยอน
ชนไปรับที่ตันทตทโฮเตลมาลงเรือโยตทสะพาน ทหารทยอมยงสลต
สัง ๑๕ นค ทเรอรบยรอนเคอชกชงชางเผอกชนเสากกลางแลว
ทหารยงยงสลตรบ ๑๕ นค เวลายาย ๓ โมงกำมค้นให้ใช้จกรเรือ
ออกจากททอคสมออ่าวแหลมคาลิ เวลานนเปนมสลาคันคณใหญ่
ตงหวเรือไปทิศตะวันตก

วันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ เวลาเช้า ๒ โมง หมอนาเครื่อง
จักรรว กำมค้นให้หยุดทำจกรและยาหม้อ ๓ โมงจึงได้ใช้จกรไป

วันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ เวลาย่ำรุ่ง เห็นเขาขมฝั่ง
แหลมคารดาพุมเป็นทวีปแอฟริกา ช้างซ้ายเป็นลมหว่างทิศตะเภา
หว่างสลาคันพค่อน ๆ คณรายใช้โยไตทั้ง ๓ เส

วันจันทร์ เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ เวลา ๒ โมงเช้า หมอนขอเลือ
เครื่องจักรสลายชารุดหยุดจกรทำอยู่ กำมค้นให้ใช้โยลมพค่อน ๆ
เรือเดินโมงละ ๒ นค เวลายายครึ่งโมงแกเครื่องจักรแล้วใช้จกร
ไป เรือเดินโมงละ ๖ นค

วันอังคาร เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ เวลาเช้าแลเห็นเขาเห็นฝั่ง
แหลมเอเตน เมอเรือมาใกล้ปากอ่าวแหลมเอเตน กำมค้นให้ชกชง

ช่างเผือกชนเสากลาง ชกธงฝรั่งเศสชนปลายเพลลาโกซี่เสาท้าย
 แล้วอังกฤษเจ้าท่าออกมารับนำร่อง พาเรือยรอนเคอเข้าไปทอดสมอ
 ในอ่าวแหลมเอเคน ตั้งแต่ออกจากเกาะซิลอนรวม ๑๕ วัน ถึงเมือง
 เอเคนเวลาบ่ายโมง ๑ กำนันให้พวกออฟฟิเชอช่นไปบอกกัปตัน
 เปลระแพผู้สำเร็จราชการเมืองเอเคนว่าจะขอสลุดธงอังกฤษ กัปตัน
 เปลระแพจึงตอบว่าซึ่งจะสลุดธงอังกฤษนั้น ขอยกเสียเถิด จะขอสลุด
 ธิปไตยแทนที่แทนที่เรือยรอนเคอ จึงหาได้สลุดธงอังกฤษไม่ ครั้นเวลา
 บ่าย ๓ โมง กัปตันเปลระแพลงมาทักถามที่ตาทันท์เรือยรอนเคอ
 เวลาบ่าย ๕ โมง กำนันโทยอนจัตเรือโยต ๓ ลำให้ราชทูต อปทต
 ตรีทูต ขาดหลวงลยวิคลอนนาคิลำม กัปตันเปลระแพ กำนันโทยอน
 รวม ๖ นาย ลำ ๑ แแต่ราชทูต อปทต ตรีทูต แต่งตัวเหมือนมอช
 เมืองสิงคโปร์ ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ เสมียน ลำม
 แต่งตัวตามบรรพาศักดิ์กลางลำ ๑ คนใช้ลำ ๑ เมื่อราชทูต อปทต
 ตรีทูต จะลงเรือโยต นายทหารจัตทหารถอยขึ้นเรือแพนสะพายดาบ
 คำนับสั่งที่ตาทันท์ ๒ แถว ๆ ละ ๖ คน เป้าแตรคน ๑ ครั้นเรือ
 โยตออกจากเรือยรอนเคอแล้ว ทหารที่เรือยรอนเคอยิงปืนสลุด
 สั่งทูต ๑๕ นัด ทหารที่ขอมบนเขายิงปืนสลุดตรี ๑๕ นัด เรือไป
 ถึงท่ามีรถมาคอยรับที่ตาทันท์อยู่ ๒ รถ กัปตันเปลระแพขึ้นรถไปด้วย
 ที่ตาทันท์ไปอยู่โฮเต็ลชอปรินสเวโกลน้า ๒ เส้น กัปตันเปลระแพ
 จักรถไว้ให้ใช้สำหรับโฮเต็ล ๓ รถ ให้ทหารแขกคำเคินยามรักษาอยู่
 ยามละ ๒ คน ที่ปากอ่าวเป็นเขาทั้ง ๒ ฟาก ฟากหนึ่งตะวันออกเป็น

แหลมเอเคน ฟากตะวันตกเรียกเขาขี้ลมค้ แหลมทวีปอาหรับ
 ปากช่องกว้างประมาณ ๗๐ เส้น ๘๐ เส้น เป็นอ่าวเข้าไปกว้างยาว
 มาก แหกบอกว่หนทาง ๕ ไมล์ ในท้องอ่าวเป็นหาดทราย ขนบก
 มีหินอินทผลัมมากกว่าต้นไม้อื่น มีเรือรบกลไฟจักรข้างของอังกฤษ
 ทอยอยู่ลำ ๑ เป็นเรือสำหรับรักษาขอมเอเคน มีเรือสกกนเนอแล่นไปมา
 ตระเวนอยู่ในอ่าวลำ ๑ ที่แหลมเอเคน เค็มมีขอนาจคของแหกใน
 เขตแดนอาหรับมาชอชาย แต่หนานนกรอยหาจคสนิทไม้ ที่หว่างเขา
 อังกฤษขุดขื่อไคนาจคกยทำทขงนำฝนไวหลายตำบล ทกวนนขแอนค
 โอคอมปนอังกฤษให้มิคไฟเบคบีตาชนอังกฤษเอาเครื่องกลนนำมาตั้ง
 โรงกลนอยู่ ๔ โรง ไคนำจคสนิทวันละ ๔.๓๒๐ กระลัน คิคเป็นไทย
 กระลันละ ๕ ทะหนาน ชอชายกัน ๒๕ กระลันเป็นเงินรูเบีย ๑ มตคห้าง
 โยเคิลของอังกฤษ ของพุกเกต ของแหกเทศ เป็นทอยข้างให้เข้าข้าง
 หลายหลัง ตกนนกอควยคิลาดอปน หลังคาทำเหมอนเพทาน สูง
 ขางหนงตาขางหนง ขนหลังคาป้ควยคอินทผลัมถอปนทข เรือน
 แหกค้ำทำเล็ก ๆ พนคิน หลังคาสุงประมาณ ๔ คอกข้าง ๕ คอกข้าง
 ฝาและหลังคาทำควยโยอินทผลัมข้าง เอาเสื่อคลุมเป็นประทุนข้าง
 ข้างในขคคินลงไปคอกหนงข้าง คอกเคษข้าง อยู่ตามชายหาด
 หน้าเขาข้าง ตามชะวากเขาข้าง ตามเนินเขาข้าง ทำถนนทางรถเคิน
 หน้าเขาริมน้ำข้าง คคทางขนขนเขาไปในเมืองทางหนง ที่เขาสูง
 เจาะเป็นอุโมงค์ ทำทางเคินเข้าในเมือง ๒ ตำบล ๆ หนงยาว
 ประมาณ ๒ เส้น ตำบลหนงยาวประมาณ ๓ เส้น เคินตลอดคดงกัน

เขานั่นเป็นศิลาข้าง คินปนทรายข้าง ที่เชิงเขามหินุาข้างเล็กน้อย
 แต่ต้นไม้ใหญ่หามีไม่ คำนเห็นอดีตแผ่นดินทวีปอาหรับ อังกฤษ
 ทำกำแพงประจบถึงเขา กำแพงนั้นก่อด้วยศิลามีคตลอคกัน มขอม
 มขนตามกำแพง ๒ ขอม เขานั่นมีประตูเข้าออกตามกำแพงประตูหนึ่ง
 มีทหารรักษาทั้งกลางวันกลางคืนมิได้ขาด มีโรงทหาร ๔ ตำบล
 ทหารอังกฤษมีอยู่ ๘๐๐ คน ทหารแขกคำ ๒ ส่วน ลูกจ้างใช้สอย
 เป็นแขกคำมหายักทั้งสิ้น ชาวเมืองใช้ฮูฮูใช้ลาบรรทุกของต่าง ๆ
 มาก รถเทียมมควยมาเทศข้าง ลาย่าง กัปตันเปลระแพผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองนนทาคกอยู่บนเขาข้างในอ่าว เขานั่นอยู่ริมน้ำ ยอดคำ
 ปรายทำเป็นขอม มีเสาชิง มขน ๓ ตำบล อากาศทั้งกลางวันกลางคืน
 ร้อนมากกว่าเย็น กัปตันเปลระแพบอกว่เมื่อเดือน ๑๑ ขัออกโทศก
 ฝนตกคร้งหนึ่งมากจนตกพ้งคนตายเป็นอันมาก เว้นมา ๕ เดือนตกอีก
 คร้งหนึ่ง แต่ก่อนนนฝนตกข้ละคร้งข้าง สองข้คร้งหนึ่งข้าง ผลไม้
 ผักต่าง ๆ ทจะรยประทานนั้น แขกฝ่ายแผ่นดินอาหรับเอามาชอขาย
 มิได้ขาด

วันพุธ เดือน ๖ แรม ๑๔ ค่ำ กัปตันเปลระแพผู้สำเร็จราชการ
 เมืองเอเคน เสิญราชทูต อปทต ตรัทต ขาคหลวงลยวิศลอนนาคี
 กำมคันโทยอน ๕ นาย ไปกินโต๊ะที่บ้านกัปตันเปลระแพบนเขา พร้อม
 ด้วยขุนนางนายทหาร ๔ คน ภรรยา กัปตันเปลระแพ ๑ หญิงน้อง
 ภรรยา กัปตันเปลระแพ ๑ เจ็ดคน เลียงอย่างฝรั่ง พดกันแต่เรืองกิน
 โต๊ะ จนเวลา ๒ ทุ่มเลิกโต๊ะแล้ว ทูตาททตก็ลา กลับมาโฮเต็ล

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง กำนัน
 โทยอนชนมารบที่ทานทตทโฮเตลมาลงเรือที่ท่า ครั้นเรือ โยต
 ททานทตออกจากท่าแล้ว ทขอมเอเคนยงบนสลตส่งทต ๑๕ นค
 ที่เรือยรอนเคอชกชงชางเผือกชนเสากลาง ยิงสลตรบ ๑๕ นค
 ททานทตพักอยเรือคนหนง ควยเครื่องจักรชำรุดยงทำไม่แล้ว
 ททานทตพักอยเมืองเอเคน ๓ วัน.

ตอนที่ ๔ ว่าด้วยราชทูตออกจากเมืองเอเตน
จนถึงเมืองไกโร และ เมืองอาเล็กซานดริ

วันศุกร์ เดือน ๗ ขน ค่ำ ๑ เวลาบ่ายโมงเศษเป็นลมตะวันออก
พัดกล้า ก้ามคันโทยอนให้ถอนสมอใช้แต่ใบเรือออกจากที่ทอดสมอ
เมืองเอเตนแล้วตั้งหัวเรือไปทิศสลาตัน เรือเดินโมงละ ๕ น็อตครึ่ง
เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่งจกแล้วได้ใช้จกด้วยเรือเดินโมงละ ๗ น็อต
เรือแล่นไปไกลฝั่งทวีปอาหรับข้างขวา เห็นภูเขาเห็นหาดถนัด
เวลา ๗ ทุ่มเรือไปถึงที่ช่องแคบแบบเวลแมนเคบเขาทะเลแดง มีเกาะ
ชื่อเปรินเกาะหนึ่ง อังกฤษทำแล็คเฮลสำหรับตามโคมอยู่ข้างซ้าย
เรือแล่นไปข้างขวาพ้นเกาะนั้นแล้ว วันเสาร์ เดือน ๗ ขน ๒ ค่ำเวลา
โมงเช้าเห็นฝั่งทุ่ง ๒ ฟาก เวลา ๕ โมงถึงเกาะแบบเนยว่าข้างซ้าย
ไม่มีคน เกาะเล็ก ๆ มีอยู่ ๒ เกาะ เวลาห้าค่ำถึงเกาะเลบขาเยออยู่
ข้างขวา วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขน ๓ ค่ำเวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง เป็น
ลมตะวันตกพัดกล้าคลื่นใหญ่ใช้ใบด้วย จนใบโกศเสาท้ายขาด เวลา
ห้าค่ำลมโตะหน้าใช้ใบไม่ได้ เรือเดินโมงละ ๒ น็อต ๖ วัน

วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขน ๑๐ ค่ำ เวลาห้าค่ำ แลเห็นฝั่งเรียกว่า
เลสมอยู่ทิศตะวันตกข้างซ้าย

วันพฤหัสบดี เดือน ๗ ขน ๑๔ ค่ำ เวลา ๔ ทุ่มถึงซาคอนเป็น
ช่องเข้าไปท่าสุเอซ

วันศุกร์ เดือน ๗ ขน ๑๕ ค่ำ เวลาเช้า เรือแล่นมากกลางช่อง
เห็นฝั่งทั้ง ๒ ฝาก เวลา ๔ ทุ่มเกิดพายุกล้าคลื่นใหญ่ โต้หน้าเรือ
เดินโหม่งระลอก วันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๒ ค่ำ เวลา ๔ โมงเช้า
เรือไปใกล้แลเห็นขอมท่าสุเอซ ก้ามคนให้ชักธงข้างเผือกขนเสา
กลาง ธงฝรั่งเคลสขนเสาท้าย เรือไปถึงททอกสมอท่าอ่าวสุเอซ ตั้งแต่
ออกจากเมืองเอเดนรวม ๑๗ วันถึงท่าสุเอซ ครั้นเรือททอกสมอแล้ว
มหะหมัดเบผู้สำเร็จราชการท่าสุเอซ มีศเตอร์กอกศเตอเอเยนของ
คอเวอนแมนต์ฝรั่งเคลส ผู้รับว่าการเรือรบเมืองอาเล็กซันดริ์และท่า
สุเอซ ลงมาทักถามททาททททเรือยรอนเดอ มหะหมัดเบบอกว่ามีคำสั่ง
เจ้าโกโรมาว่า ถ้าททาททททกรงสยามไปถึงแล้ว ให้จอดเรือกลไฟ
ออกมารีบขนไปอยู่ที่โฮเตลสำหรับเจ้าโกโรมาพัก และสั่งให้เลียงค
ททาททททให้บริบูรณ์ มหะหมัดเบว่าได้ติดไฟเรือกลไฟไว้แต่แรกเห็น
ธงข้างเผือก ทราบว่าเป็นเรือทททกรงสยาม ได้บอกเตเลกราฟ
ไปเมืองอาเล็กซันดริ์แล้ว กงสุลฝรั่งเคลสซึ่งอยู่ที่เมืองอาเล็กซันดริ์
ตอบมาว่าจะลงมารับททาททททท่าสุเอซ ครั้นเวลาเช้า ๕ โมง
เรือกลไฟจักรข้างกินนาลก ๔ พัด ออกมารับพระราชสาส์น และ
เครื่องมงคตราชบรรณาการและททาททททเรือยรอนเดอ ราชทูต
อุปทูต ตรทูต ผู้กำกับเครื่องมงคตราชบรรณาการ เสมียน ล่าม
แต่งตามบรรดาศักดิ์ และคนใช้ลงเรือกลไฟจักรข้างหน้าเรือยกธง
พระจอมเกล้า ท้ายเรือยกธงตุระเกีย มหะหมัดเบผู้สำเร็จราชการ
ท่าสุเอซ มีศเตอร์กอกศเตอเอเยนคอเวอนแมนต์ฝรั่งเคลสกลงเรือ

กลไฟไปด้วย เมื่อททานทตลงเรือนั้น ทหารเรือยรอนเคอแต่งตัว
 ถอยบนไรวแพนค่านับสิ่งทตตามธรรมเนียม ยิงปืนใหญ่สลุตสังทต
 ๑๕ นาที ทหารทขอมทำสเเชสสลุตรบ ๑๕ นาที เรือทตไปถึง
 เทียบท่าแล้ว เรือยรอนเคอชกธงกระเกยขนเส้าหน้าแล้วยงสลุตยิง
 ๒๑ นาที ทหารทขอมสลุตตอบ ๒๑ นาที มหะมัดเบพาททานทตชนอนอยู่
 ที่โฮเตล มีคนรบไซเลียงคตามธรรมเนียม หองโฮเตลนั้นแต่ง
 ต่าง ๆ กัน คนททาสเเชสนั้นเป็นชาติเตกข่าง อหารบข่าง แชกค้ำข่าง
 มีเรือจักรขคคองอยู่ลำ ๑ เรือกลไฟเล็ก ๆ สำหรับออกไปรับคน
 รบของทเรือเมลและเรือรบ ๓ ลำ มีโฮเตลใหญ่ของอังกฤษตั้งอยู่
 ริมน้ำสำหรับรบคนเรือเมลหลังหนึ่ง มีตักอยู่ก่อด้วยดินคียบพน ๓
 ชั้นข่าง ๒ ชั้นข่าง ชั้น ๑ ข่าง ประมาณร้อยหลังเคษ ทขอมนั้น
 ไม่มั่นคง มีแต่ปืนใหญ่ตั้งไว้ พอสลุตรบสังตามธรรมเนียม ๕
 กระบอก รถไฟเคินขนลงเมืองโกโรมิไตชาค โรงทพกรรถไฟนั้น
 เส้าและหลังคาทำด้วยเหล็ก เวลาข่าง ๒ โมง มีคเคอร์ยอแเว
 กงสลุตองกฤษท ๒ ซึ่งอยู่ททาสเเชสมาทกถามททานทตที่โฮเตล พุด
 กันอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงลากลับไป

วันจันทร์ เคอน ๗ แรม ๓ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า กงสลุตฝรั่งเศส
 เมืองอาเล็กซานดริท ๑ ก็แบนเวียรระท ๒ แพลสะกิดขนนางเมืองโกโร ๑
 ลิกกิเย ขุนนางฝ่ายกรมท่า ๑ มาถึงททาสเเชส ครั้นเวลาข่างโมง ๑
 มาทกถามททานทตที่โฮเตล ก็แบนเวียรระกงสลุตฝรั่งเศสขอกว่า
 คอเวอนแมนตทราขว่าทตกรุงสยามออกมาช่านานแล้ว ไต่จคให้เรือ

อัครโมเคมารัชทูต คอยอยู่ที่ท่าเมืองฮาเล็กชนครถึง ๕๐ วันแล้ว
 ราชทูตตอบว่ามากกลางทะเลถูกพายุกัด ลมพัดโต้หน้าเรือหลายวัน
 การจึงเข้าไป สิกกิเยชนนางฝ่ายกรมท่าบอกว่าเจ้าโกโรให้จัดรถไฟ
 สำหรับเจ้าโกโรทรงเที่ยวเล่นนั้น มารัชทูตาทนทตให้สมแก่พระ
 เกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม ราชทูตตอบว่าซึ่งเจ้าโกโรให้ท่าน
 นำรถไฟมารัชข้าพเจ้าทั้งปวง ข้าพเจ้าขอบพระเดชพระคุณเจ้าโกโร
 เป็นอันมาก พุดกันอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง ก็เบนเวียรระกงสุล
 ฝรั่งเศส แฟลสะกิดขุนนางเมืองโกโร สิกกิเยชนนางฝ่ายกรมท่า
 ลากลับไป เวลาบ่าย ๕ โมง ก็เบนเวียรระกงสุลฝรั่งเศส สิกกิเย
 ชุนนางฝ่ายกรมท่าเชิญทูตาทนทตขึ้นรถไฟ รถที่ทตไปนั้นข้างนอก
 ทาเขียวเขียนลายทอง ข้างในเป็นไม้ลาย ๓ ห้อง มีเกาอนง ๕ เกา
 เกาอนอน ๓ เกา ม่านแพรเหลืองเขาระทนนอนทำด้วยตัวนลายแดง
 ลวดลายสลักฝานนียบคทองทงสน กงสุลฝรั่งเศส ๒ นาย ชุนนาง
 เมืองโกโร ๒ นายไปด้วยทูตาทนทต รถที่ใส่เครื่องมงคลราชบรรณา
 การ รถผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ เสมียน ล่ามคนใช้ มี
 ขอเหล็กเกยวติดกันไปมา ๑๕ รถ ไปตามระยะทางหยุดเติมน้ำเติม
 ถ่าน ๒ ครั้ง เวลา ๕ ทุ่มถึงตกที่พักรถไฟในเมืองโกโรเป็นระยะทาง
 ๕๐ ไมล์ ตกที่พักรถไฟหลังคาช่องหน้าต่างทำด้วยกระจกทงสน ททา
 รถไฟนั้นเจ้าโกโรให้ชิมมีแฟนเตชนนางผู้สำเร็จราชการทางรถไฟ
 ท ๒ จัดรถเทียบมามาคอยรับทูตอยู่ ๕ รถ ครั้นทูตาทนทตลงจากรถไฟ
 แล้ว ชิมมีแฟนเตชนนางเชิญทูตาทนทตขึ้นรถ รถที่ราชทูต อยุทต

ตรีทูตไปนั้นเป็นรถยนต์ ทารกกลวกลายขีตทองมีโคมหน้าท้าย ๔ โคม
 มีสักหลาดคลุมหน้ารถ ขี่ใหม่ทองระบายห้อยลงมาจากที่นั่งสารถ
 มีตราพระเกี้ยว รถนั้นเทียมม้าเทศ ๔ ม้า มีทหารเตกสะพายดาบ
 ถอกระบองสนเงินขม่านาหน้ารถ ๔ ม้า แขนกอาหารขเคินถอคยเพลิง
 ไปข้างรถ ๔ คน รถผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ เสมียน
 ล่าม ๓ รถ เทียมม้ารถละ ๒ ม้า มีทหารเตกขม่านาหน้ารถละ ๒ ม้า
 แขนกอาหารขเคินถอคยเคินข้างรถ ๗ ละ ๒ นาย รถที่คนใช้ไปนั้นเป็นรถ
 ตระเวนใหญ่เทียมควยล้อ ซิมมีแพนเคพาตทานทูตไปอยู่บ้านหลวง
 สำหรับขรับแขกเมืองต่างประเทศ เจ้าโกโรให้ลคพีแอบแพนเคขนนาง
 ฝ่ายกรมทากขหมอมากากขอยควยททานทูตทขานหลวง ๒ คน เลียง
 โตะวันละ ๓ เวลา จิตรถไว้ให้ใช้ ๔ รถ มีทหารเตกสะพายดาบ
 ถอกระบองสนเงินขม่านาหน้ารถ ๗ ละ ๒ ม้า

วันอังคาร เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ เวลา ๔ โมงเช้า เจ้าพนักงาน
 มารับหนังสือเสนาบดีไปแล้ว ลคพีแอบแพนเคยกงสุลฝรั่งเคสท ๑
 ท ๒ พาตทานทูตไปเฝ้าเจ้าโกโร ราชทูต อปทูต ตรีทูต แต่งตัว
 เหมือนเมอชนเมืองสิงคโปร์ ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ
 เสมียน ล่าม แต่งตัวตามบรรดาคักกิต รวม ๑๗ นาย ไป ๔ รถ เมื่อ
 รถทูตเข้าไปถึงในประตวง มีทหารแต่งตัวตามภาษาเตกถอยนโรแพน
 สะพายดาบขนอย คานขอย ๒ แถว ๗ ละ ๑๖๐ คน มีขพาทย
 ล่ามขหนึ่ง ๔๑ คน ททานทูตลงจากรถแล้ว ขุนนางเชิญททานทูต
 ขนไปขนค้ำหนักเจ้าโกโร ๗ ทรงเครื่องขาว ทรงมาลาสิมวงอยาง
 เตกเสด็จออกมารับคานข เชิญททานทูตให้นั่งเกาอเป็นอนคขกัน

๘ นาย นอกนั้นยืนอยู่ในประตูท่าหนักทั้งสี่ มีขุนนางและคนใช้ยืน
 ฝ้าอยู่ ๑๗ คน เจ้าโกโรตรัสปราศรัยแก่ท้าวทนต์ว่า พระเจ้าแผ่นดิน
 กรุงสยามทั้งสองพระองค์ทรงเป็นสุขอยู่หรือ ราชทูตทูลว่าทรงเป็น
 สุขสบายอยู่ แล้วเจ้าโกโรตรัสว่า ท้าวทนต์มาครั้งนอญคตวยกกัน
 หมดหรือ ราชทูตทูลว่านอญคตวยกกันทั้งสี่ ตรัสปราศรัยว่าเมืองโกโร
 เป็นเมืองร้อน ฤดูร้อนที่กรุงสยามเหมือนกันหรือ ราชทูตทูลว่าร้อน
 ฤดูร้อนเหมือนฤดูร้อนที่กรุงสยาม แล้วคนใช้เอากล่องสุบยามี่ถาดรอง
 หวังกลองคนกลองนั้นพื้นใหม่ทองเป็นลายต่างๆ ยาว ๓ คอก สั้นกลอง
 ทำด้วยอำพันทองทำปลอกประดับเพชร แล้วขุนนางเชิญหีบหนังสือ
 เสนาบดีใส่ถาดคลุมผ้าขกทองประดับเพชรมาส่งให้ราชทูตๆ จึงถวาย
 เจ้าโกโร ๗ ร้อยแล้วส่งให้ขุนนางไป คนใช้จึงเอาน้ำกาแฟมาเลี้ยง
 ท้าวทนต์คนละถ้วย ถ้วยกาแฟนั้นทำเป็นล่องทองคำหุ้มประดับเพชร
 ทั้งสี่ เจ้าโกโรตรัสแก่กงสุลฝรั่งเศสและขุนนางว่า ถ้าท้าวทนต์
 จะไปเที่ยวควังและสวนแห่งใดๆ ให้พาไปจงทุกแห่ง บนตำหนักเจ้า
 โกโรท้อกรับท้าวทนต์นพนพด้วยคิลาลาย ผนังถอยปูนฉาบลวดลาย
 ขัดทอง มีระย้าแก้วใหญ่ ๓ ระย้า ผนังนอญรมแม่น้ำ เรียกว่าแม่น้ำ
 ไนล์ มีทางรถไฟเข้าไปในวังทางหนึ่ง เจ้าโกโรตรัสปราศรัยอยู่
 ประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วท้าวทนต์ก็ลากลับมาที่พัก เมื่อท้าวทนต์
 เจ้าโกโรตามมาส่งถึงประตูท่าหนัก ท้าวทนต์ขึ้นรถแล้วก็เสด็จขึ้น
 เวลาบ่าย ๔ โมง กงสุลฝรั่งเศสและขุนนางพาท้าวทนต์ไปตรูปพรรณ
 สิ่งของ และรูปมนุษย์ รูปสัตว์ต่างๆ ทำด้วยทองคำ ทำด้วยเงิน

ทำด้วยทองเหลือง ทำด้วยทองแดง ทำด้วยศิลา เป็นของโบราณ
 ชดได้ในแผ่นดิน มีหนังสือและเลขบอกศักราชไว้ใตกว่าสามพัน
 สพันยกม แล้วพาไปคโยสถ์บนเขากลางเมือง โยสถ์นั้นสูงกว้างใหญ่
 รูปสี่เหลี่ยมกลมคล้ายวงแหกที่เกาะกวางประมาณ ๓๐ วาเศษ เสา
 ในโยสถ์ทำด้วยศิลาลายเหลืองขาวทั้งแท่งใหญ่ประมาณ ๖ กำ ยาว
 ประมาณ ๔ วาเศษ ศิลาลายนั้นคล้ายศิลาโมรา ฝรั่งเศส
 เรียกว่า อาละบาสเตอร์ พนและผนังคาคด้วยแผ่นศิลาลายแผ่นหนึ่ง
 ยาวคอกคียบ กรอบและเพดานทำลายสลักต่างๆ บัดทองทั้งสน มีระย้า
 แก้วใหญ่แขวนอยู่กลางระย้า ๑ มีโคมห้อยเป็นอันมาก ในโยสถ์นั้น
 มีห้องอยู่ห้องหนึ่งเป็นที่พักเจ้าโกโรองค์เก่า ในห้องฝาผนังขัด
 ด้วยไหมเทศ พนด้วยเขยรรยมีเครื่องทรงของเจ้าโกโรองค์เก่า
 จักวางไว้ในห้องพร้อม โยสถ์นั้นเป็นของเก่าชำรุดมาก เจ้าโกโร
 องค์คนทำซ่อมแซมขึ้นได้ ๒๓ ปี ผนังข้างนอกข้างกึ่งทำศิลาลาย
 ประดับอยู่ทุกวัน ริมโยสถ์นั้นมีวังเจ้าโกโรพักวัง ๑ มีโรงทหาร
 ข้อมันใหญ่ ทหารรักษาอยู่ ๕๐๐ คน

วันพุธ เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ ชุนนางเตกกงสุลฝรั่งเศสพาทูตตามทูต
 ไปคสุกุลโรงเรียนแห่งหนึ่ง มีเด็กเรียนหนังสือและวิชาต่างๆ อยู่
 ประมาณ ๓๐๐ เศษ มีครูสอนอยู่ ๕ พวก สอนให้เรียนหนังสือ
 เตกพวก ๑ สอนให้เรียนวิชาช่างเขียนอย่างตักขานหัดจบกกระเขยค
 ต่าง ๆ พวก ๑ สอนให้เรียนวัดแดดทำแผนที่พวก ๑ สอนให้เรียน
 หนังสือฝรั่งเศสพวก ๑ สอนให้เรียนหนังสืออังกฤษพวก ๑ แล้วพา

ไปดวงเจ้าโกโรทำไว้สำหรับไปพักบนเขา โกลักขโยสถอีก ๒ วง
 ในวงนั้นผนังในซีกกระตาศลายทองข้าง ทาขาวข้าง เขียนทองข้าง
 ทหองพนปศิลาลายข้าง ปุพรมลายสีต่าง ๆ ข้าง ม่านหมอนเขา
 ทำด้วยไหมเทศข้าง เยียรขยข้าง ตัวนแคงตัวนเหลืองข้าง ประต
 หองลคเลียวเขาออกหลายห้อง เป็นที่อยู่ตามฤดูร้อนฤดูหนาว มีสระ
 อาบน้ำทำด้วยศิลาขาวห้องหนึ่ง มีน้ำพุขึ้นมาไหลจากปากสัตว์ ห้อง
 ในวงนั้นมระยาเครื่องแก้ว โคมกระจกตั้งห้อยสีต่างกันทุก ๆ ห้อง
 ทานทตทวแล้วกกลยมาที่พัก เวลาบ่าย ๓ โมง ขุนนางจึงนำไปค
 สวนแห่งหนึ่งอยู่ริมแม่น้ำไนล์ สวนนั้นโดยยาว ๒ ไมล์ กว้างไมล์
 ครึ่ง มีตาทนกกที่พักในสวนแห่งหนึ่ง มีสระน้ำจตุรสระหนึ่ง มีเกาะอยู่
 กลางสระ ตามขอบสระก่อด้วยศิลาอ่อน ทำเป็นรางน้ำไหลไต่รอย
 ในพนรางสลขเป็นรูปสัตว์น้ำต่าง ๆ ทำระเบียงล้อมรอบ คำนนอกไล่
 ฝากระจกทั้ง ๕ คำน มีประตูเข้าออก ๕ ประตู ข้างในเพดานเขียนรูป
 ภาพและลายต่าง ๆ เสาและพนทำด้วยศิลาลายเหมือนเสาโยสถ ทมม
 ทิศตะวันตกทิศตะวันออกทิศเหนือทิศใต้ทั้ง ๕ คำน ทำเป็นมุขสำหรับ
 เจ้าโกโรประทับ มีเกาะตงทนอน ม่านทำด้วยไหมเทศข้าง แพร
 ฝรั่งเศสสีต่างกัน เพดานและผนังเขียนลายทอง พนปุพรมลายต่าง ๆ
 กันทั้ง ๓ มุข พนและเพดานฝาผนังไม้ขาวไม้ดำเป็นลายมุก ๑ เกาะ
 กลางสระนั้นกว้างยาว ๔ วา มีเรือโยทเล็ก ๆ อยู่ในสระ ๒ ลำ ตาม
 สวนมีช้หมกลมเป็นทงเล่น ๕ แห่ง มีวังอยู่วังหนึ่ง มีหม่อมห้ามอยู่
 คนหนึ่ง มีหญิงคนใช้และชนที่หลายคน วังและช้หมทำด้วยเหล็ก

พนชนบนปด้วยคิลาลาย ชนล่างเอากอนกรวดเล็ก ๆ สีขาวสีค้ำมา
วางเรียงประกบเป็นลวดลายสลักกัน มีถนนเดินเลี้ยวไปมาหลายถนน
ริมถนนปลูกต้นไม้ตัดยอดลงเสมอกันเป็นกำแพงแก้วทุกถนน ในสวน
ปลูกต้นไม้มีผลบ้าง ต้นไม้ดอกต่าง ๆ บ้างหลายอย่าง มีร่องเล็ก ๆ
สำหรับน้ำเดินไปทั่วทั้งสวน โรงจักรสูบน้ำเข้าสวนอยู่ริมคลอง สวน
อยู่ใต้เมือง ทางรถมาเดินชั่วโมง ๑ ที่เมืองโกโรมัวงเจ้าโกโรอยู่
หลายแห่ง มีหม่อมหม่อมอยู่ทั่ววง ใช้ชนที่รักษาเหมือนธรรมเนียมจีน
เจ้าโกโรมัวงอยู่ไม่เป็นที่ เวลากลางวันไปอยู่ทั่ววงไหนก็ขัดไม่ให้
ขุนนางและราษฎรรู้ เป็นธรรมเนียมของผู้ครองบ้านเมืองอย่างนั้นมา
แต่โบราณ ในเมืองมีตึกมีบ้านมีตลาดมาก

วันพฤหัสบดี เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ เวลาเช้า กงสุลฝรั่งเศส
และขุนนางแตกพาหนะไปลงเรือกลไฟจักรข้างทวงเจ้าโกโร ล่อง
ลงไปเมืองสร้างใหม่ ตามลำแม่น้ำ ๒ ฟากนั้นมีบ้านคนอยู่ตลอด
ถึงเมือง มีแม่น้ำแยกขนไปทางเหนือ ราษฎรซึ่งตั้งบ้านอยู่ริมแม่น้ำ
ทั้ง ๒ ฝั่ง ทำการเทียมคด้วยม้าด้วยโคสำหรับวิดนาขนทานา ด้วย
ประเทศนั้นฝนน้อยนัก ตั้งแต่เมืองโกโรล่องลงมา ๒ ทาง แม่น้ำ
คค้อมเป็นหาดตื้นข้างลึกข้าง ทาง ๒ ชั่วโมงถึงเมืองสร้างใหม่ ๆ
นั้นมีคอรอบยาวประมาณ ๓ ไมล์ กว้างประมาณ ๒ ไมล์ มีกำแพง
ข้อมันใหญ่วางรายรอบเมือง มีวังและตึกกินโรงทหารและสวน
ปลูกผลไม้ต่าง ๆ มีที่หัดทหารปืนใหญ่ปืนเล็ก มีทหารเป็นชาติเตกข้าง
อาหารขบ่าง แขนกต่าง แต่งตัวตามเพศภาษาเตกรักษาเมืองอยู่

๒,๐๐๐ คน มีม้าเทศสำหรับนายทหาร ๒๐๐ ตัว มีประตูเข้าออก
 ๔ ประตู ทำสะพานข้ามคูเป็นบานพับขึงไค้เข็ดไค้เป็นของคืดชนิดใหม่
 ฟากหนึ่งทำขอมมียันใหญ่ย่นเล็กและมีทหารรักษาอยู่พร้อม ทำ
 สะพานก่อด้วยศิลาข้ามแม่น้ำ มีช่องน้ำเดินเป็นช่องกว้างประมาณ
 ๒ วา ๕ ๘ ช่อง มีช่องเรือเดินริมตลิ่งทั้ง ๒ ฟาก ท่ช่องเรือเดินนั้น
 ทำเป็นบานพับทั้ง ๒ ช่อง รวม ๖๐ ช่อง ตามช่องขึงน้ำไค้ทุกช่อง
 พนสะพานไปด้วยไม่มีคนรักษาอยู่ที่ตลิ่งสะพานคอยตรวจคน ๆ ข้ามฟาก
 ต้องเสียเบียงจิงไค้ข้าม นายทหารจัดทหารยิงปืนใหญ่ให้ทุกตำบล
 กระสุนไค้คย้าง กระสุนปรายข้าง กระสุนแตกข้าง ๒๔ นึก กระสุน
 แตกน่นแตกบนอากาศข้าง ตกถึงดินแตกข้างต่าง ๆ กัน ขอมกำแพง
 แล้วเสร็จ แต่ตักยงทำอยู่ทุกวัน ริมตลิ่งหน้าเมืองลงเขื่อนก่อด้วย
 ศิลาชนิดเป็นชั้น ๆ คมมั่นคงเรียบรอยทั้ง ๒ ฟาก เวลาเที่ยงเมือตลิ่ง
 เรือจะกลับมากทพก ณ เมืองโกโรนั้น ทหารยิงปืนใหญ่ย่นกำแพงเมือง
 สลุตสังทศ ๑๕ นึก เรือนันทวนน้ำจนเวลาบ่าย ๓ โมงจึงถึงทพก
 ทตานทตพกอยู่เมืองโกโร ๓ วัน ในวันนั้นเวลาบ่าย ๕ โมง ขุนนาง
 เตกกบกงสุลฝรั่งเศส เชิญทูตชนรตไฟออกจากเมืองโกโรไปเมือง
 อาเล็กซันดริ ตามทางมัทหยุดไค้สำไค้ถ่าน ๓ ครั้ง มีสะพานเหล็ก
 ข้ามแม่น้ำใหญ่ ๓ ตำบล มีไฮเตลเป็นมัทหยุดเพียงไค้ตำบล ๑ ตาม
 ทางนั้นเป็นทุ่งข้าง เป็นภูเขาข้าง เป็นป่าข้าง มีบ้านคนอยู่หลายตำบล
 เวลา ๗ ทุ่มถึงเมืองอาเล็กซันดริเป็นทาง ๑๒๐ ไมล์ ขุนนางเตก
 และกงสุลฝรั่งเศสพาทตานทตไปอยู่ที่บ้านหลวง ขอมแซเพยชอนเนอ

อาเล็กซานคร เลียงคเหมือนท์เมืองโกโร มีขุนนางมากำกขอยู่ด้วย
 ทศสองคน

วันศุกร์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ เวลาเช้า ขุนนางเมืองโกโร
 ขุนนางเมืองอาเล็กซานครพาทตาทไปทวงเมืองอาเล็กซานคร๒ตำบล
 มีเครื่องตกแต่งห้องก็คล้ายทเมืองโกโร ผิดกันแต่ผนังขี้ตกระตาศ
 ลายทอง แล้วพาไปคเรือยอกเป็นเรือกลไฟจักรข้าง ๒ ลำ ๆ หนึ่งใหญ่
 คากฟ้า ๓ ชั้น มีห้องข้างหน้าข้างท้ายมาก มีช่องบนทหารรักษาอยู่
 พร้อม ลำหนึ่งคากฟ้า ๒ ชั้น ห้องทข้างหน้าฝาทำด้วยไม้ลาย ห้อง
 ทข้างท้ายมีฝากระจกใหญ่อยู่หว่างช่องหน้าต่าง ๆ ขอบสลักลายขี้
 ทองประดับพลอยสีต่าง ๆ มีเครื่องตั้งเครื่องห้อยม่านสีต่างกันทุกห้อง
 ทพนปศิลาลาย ปุพรม ปกระเบื้องเคลือบ เพดานทาวาวลวดลาย
 ขี้ตทอง เป็นเรือสำหรับเจ้าโกโรไปเที่ยวเล่นทะเล เมืองอาเล็กซานคร
 นนอยชายทะเลแหลมยื่นออกจากฝั่งมขอมมีแลคเซา อ่าวททอศสมอ
 เรือคล้ายกขแหลมคาล มีเรือรบเรือลคกำ ๒ ลำอย่าง ๓ ลำ ๔ ลำ
 ย่าง มาแต่เมืองอนข่าง ของเจ้าเมืองโกโรย่าง เป็นเรือกลไฟและ
 เรือใบทอคอยู่ประมาณ ๑๐๐ ลำเศษ ขนบกมีถนตลาคมตกลสูง ๔ ชั้น
 ย่าง ๓ ชั้น ๒ ชั้น ๆ หนึ่งย่าง ตกขานมากกว่าแหลมคาลสัก ๒ เท่า มี
 ทางรถไฟไปมาทางหนึ่งรถไฟเดินทุกวันมีไคชาค มีเรือกอกด้วยคิล
 ประตขีคณาเบคณาทำด้วยเหล็ก ๓ อู เหมือนทเมืองสิงคโปร์ มีโรง
 จักรสูบน้ำทำทอล้ามมาผูกชนกกลางเมือง ๒ แห่ง สำหรับชาวข่านใช้
 และรถถนน แล้วมีทอเหล็กไหลไปเข้าท่งนาและสวนทวกัน ขุนนาง
 และพลเมืองซงชนแก่เมืองโกโรนน เป็นชาติเตกข่าง ชาติอาหารข่าง

เวลาบ่าย ๓ โมง ชุมนางแตกพาทตไปคสวนอีกตำบล ๑ อยู่
 ริมคลองน้ำจืด ในสวนมีต้นไม้ผลไม้ออกไม้ต่าง ๆ เหมือนสวนเมือง
 ไทโร แต่วังในสวนนั้นผนังทกข้างนอกก่อด้วยพองน้ำ ไม่ได้ถอยปูน
 ด้เหมือนเป็นของคณยากจน ซ่างในผนังถอยปูนห้องทาสเขียนลายทอง
 มีเครื่องตงเครื่องหอย กระจกตงเกาอนงเกาอนอน แต่งห้องสต่าง
 กัน พนยศิลาลายข่าง ปุพรมข่าง เอากอนกรวควางเรียงชคหน้า
 เสมอกันเป็นลายงามประหลาดห้องหนึ่ง มีสระเลียงปลาเงินปลาทอง
 ริมวัง ๒ สระ เวลาบ่าย ๔ โมง ทตกลับมทพก เวลาบ่าย ๕ โมง
 กงสุลฝรั่งเศสพากำมคณมือแตรค์เรืออค์โมเด ละครชคปสาซา เจ้าเมือง
 อาเล็กซันดรมาททถามทตทานทต พดจาอยู่ครึ่งช่วโมงลากลับไป
 ทตทานทตพกอยู่เมืองอาเล็กซันดร ๓ วัน.

ตอนที่ ๕ ว่าด้วยราชทูตออกจากเมืองอาเล็กซานดริ
จนถึงเมือง ตุลน เมืองมาเซ เมืองไลยอน และเมืองปารีส

วันเสาร์ เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ เวลาบ่าย ๒ โมง ราชทูต
อุปทูต ตรทูต ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ เสมียน ล่าม
แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ไปหาตอยแทนกระซิกปาซา เจ้าเมืองอาเล็ก
ซานดริ ลาจะลงเรือ แล้วไปหากัปตันเวียร์ระกงสลุฝรั่งเศส ภรรยา
กงสลุฝรั่งเศสเอาน้ำองุ่นและขนมขิงหวานมาเลี้ยงที่ทานทูต พุดจา
กันอยู่ครึ่งชั่วโมง กัปตันมือเตอร์คินไปรับทูตที่ทานกงสลุ
ฝรั่งเศสเมืองอาเล็กซานดริ กงสลุฝรั่งเศสก็ตามไปส่งที่ทานทูตลงเรือ
ที่สะพานหน้าเมือง เรือโยตทจกไวททาสะพานหน้าเมืองนั้น เป็นเรือ
เจ้าโกโรแต่งไว้ส่งที่ทานทูตลาหนึ่ง มีธงเต็กปักท้าย เรือโยต
ฝรั่งเศส ๔ ลำจกไวรับทูตมีธงฝรั่งเศสปักท้าย ราชทูต อุปทูต ตรทูต
ขาดหลวงลยวิศลอนนาค กัปตันมือเตอร์คินไปเรือโยตเจ้าโกโร
ลาหนึ่ง ๑๘ กรรเซียง เขาระทงทพงนนทำด้วยโหมคเทศ เพดาน
นนทำด้วยแพรลายทองเป็นแพรฝรั่งเศส ผู้กำกับเครื่องมงคลราช
บรรณาการ เสมียน ล่าม และคนใช้ไปเรือโยตฝรั่งเศส ๔ ลำ ในอ่าว
เมืองอาเล็กซานดริมีเรือรบฝรั่งเศสทอดอยู่ ๓ ลำ เป็นเรือมารีบทูต
ลาหนึ่ง เรือรบรทุกเสียบยง ๒ ลำ เมื่อเรือโยตทูตออกจากท่าแล้ว
ทหารทขอมยิงสลุตส่ง ๑๕ นัด ทหารทเรืออศโมเคยิงสลุตรับ ๑๕

นต ทหารเรือรบทั้ง ๓ ล่าชนยนเพลลา ทูตไปใกล้เรือออคโมเต กำมค้น
 ให้ทหารชกชิงข้างเผือกชนเสากลาง ทหารร้องฮีบเอมเปอเรือโฮโร
 ๓ ครั้ง พรอมกันทั้ง ๓ ล่า ครนทตชนเรือทหารแต่งตัวถอยบน
 ไรแพนย่นเข้าแทรกค่านยทตตามธรรมเนยม แล้วชกชิงเตกชนเสา
 หนายงบนสลตชิง ๒๑ นต ทขอมยงสลตคอบ ๒๑ นต เรือรบทต
 ลานเป็นเรือฟารเกจจกรข้างชออคโมเตยาว ๒๒๐ ฟิต ปากกว้าง
 ๓๕ ฟิต กินน้ำลก ๑๘ ฟิต กำลัง ๔๕๐ แรงม้า คาคฟ้า ๓ ชั้น
 ชนบนชั้นกลาง ตามปากเรือมีช่องบนข้างละ ๑๕ บอก แต่ในเรือ
 มบนมา ๑๔ บอก มีขุนนางนายทหาร ทหารเลว กระลาตีสำหรับ
 เรือ ๑๘๐ คน เวลาย้าย ๕ โมง กำมค้นให้ใช้จกรออกจากทตอก
 สมอเมืองฮาเล็กชนคร

วันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาย้าย ๔ โมง เห็นเกาะ
 กนค้อยข้างขวา มีบ้านเมืองเป็นคนชาติกรกชนแก่เมืองโรม

วันอังคาร เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า เรือถึง
 ช่องมีภูเขาทั้ง ๒ ฟาก เรือไปหว่างกลางเกาะชคชลข้างเหนือ กย
 ผังแผ่นดินเอตะเลี่ยนข้างใต้ แต่ทเกาะชคชลนนมตกอยตามเขาและ
 ชายหาด มีสวนปลูกต้นไม้ต่าง ๆ เป็นแถวแนวเนื่องกันไ้มาก
 ดงดงามยิ่งกว่าเกาะทั้งปวงในข้างอินเดีย ฟากแผ่นดินเอตะเลี่ยนนั้น
 มีบ้านเมืองตามบนเขาและชายทะเลเรียรายไปไม่มากนัก แลเห็น
 ถนคทั้ง ๒ ฟาก เวลาย้าย ๓ โมง เรือพ้นช่องออกทะเล เรียกว่า
 ทะเลมัตระเรนแยน

วันศุกร์ เดือน ๗ แรม ๑๔ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เรือถึง
 ทเกาะท้ายลพหนิง ฝรั่งเศสเรียกว่าเขาไฟ เวลาเรือไปถึงนั้นเป็น
 เวลากลางวัน เห็นแต่ควนชนอนอยู่เสมอมิไต่ขาด

วันเสาร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑ เวลา ๓ โมงเช้า ถึงช่องเขาทาง
 ๒ ฟาก ข้างขวาเรียกว่าเกาะกระสะเป็นเขตแดนของฝรั่งเศส มีบ้าน
 เมืองเห็นถนัด เป็นเมืองสมภพของพระเจ้าแอมเปอเรอเนโปลีเยน
 ขอนนินปาก ฟากข้างซ้ายเกาะสะวะเตนเป็นของเอเตเลี่ยนไม่มีคนมีแต่
 แล็กเขาสำหรับตามโคมอยู่ชายทะเล ๒ ตำบล เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง
 เรือถึงหน้าเมืองอาซัคเซียว ฝนตกประปราย

วันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ เวลา ๒ โมงเช้า เรือถึง
 ปากอ่าวเมืองตุลน กำมคนให้ชักธงข้างเผือกขนเสากลาง ธงฝรั่งเศส
 ขนปลายเพลากอซ้เสาท้าย เรือแล่นเข้าไปในอ่าวท่าเมืองตุลน
 ตงแต่ออกจากเมืองอาเล็กซันดร์รวม ๘ วัน ถึงท่าเมืองตุลน เรือทอด
 สมอแล้ว มองตคนก็บอกมีราลผู้สำเร็จราชการเรือรบ และกำมคน
 เรือรบ ๖ นาย รวม ๘ นาย แต่งตัวเต็มยศมาทักถามทตาทเรือ
 อ็คโมเต มองตคนก็บอกทตาทว่า สมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอทรายว่า
 ทตาททตเชิญพระราชสาส์นของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทง
 สองพระองค์ออกมา จึงรับสั่งให้ข้าพเจ้ามาคอยรับทตาททตอยททา
 เมืองตุลนหลายวันแล้ว ทตาททตมาตามทางอยู่เป็นสุขด้วยกันทง
 สันหรือ ราชทตทตอยว่าทตาททตมาครั้งน ทวยอำนาจความรักษา
 และความทะนุบำรุงของเจ้าพนักงานทงปวงและพระกรุณาของพระเจ้า

แผ่นดินทั้งสองพระนคร ข้าพเจ้าทั้งปวงจึงได้มีความสุขอยู่ด้วยกันทั้ง
 สัน แลวกได้เห็นบ้านเมืองและของประหลาดต่างๆด้วย ราชทูตพดกัย
 มองตึกนี้ว่าสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอรับสั่งให้ท่านมาคอยรับข้าพเจ้า
 ทั้งปวงนั้น ข้าพเจ้าทั้งปวงมีความยินดีนัก ด้วยท่านได้เคยเข้าไป
 กรุงสยามได้คุ้นเคยกันมาแล้ว การอย่างธรรมเนียมประเทศไทย
 กัยธรรมเนียมฝ่ายยุโรปไม่เหมือนกัน การจะควรประการใดขอท่าน
 ได้บอกให้ทราบ ข้าพเจ้าจะได้จัดการให้ถูกต้องตามธรรมเนียม
 มองตึกนี้ตอบว่าการอย่างธรรมเนียมนั้น ท่านอย่าได้วิตกเลย ข้าพเจ้า
 จะช่วยชี้แจงให้ท่านทราบทุกอย่าง พวกกันอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง
 อติมาราลผู้สำเร็จราชการเรอรับ และกำมตันเรอรับ ๖ นายก็ลากลับ
 ไป แต่มองตึกนี้คอยทศอยู่ที่เรืออศโมเด เวลา ๔ โมงเช้า กำมตัน
 มือแตร์คิจัดเรือโยต ๘ กรรเซียง ๗ กรรเซียง ๖ กรรเซียง
 ๕ กรรเซียง ๔ ลำ ราชทูต อุปทูต ตรทูต แต่งตัวเหมือนเมอชน
 เมืองสิงคโปร์ มองตึกนี้ ขาดหลวงลยวิศลอนนาคี กำมตันมือแตร์คิ
 เชิญพระบรมราชสาส์นพระบวรราชสาส์นไปเรือโยต ๘ กรรเซียง
 ลำหนึ่ง ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ เสมียน ล่าม คนใช้
 แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ไป ๓ ลำ ทหารเรืออศโมเดแต่งตัวถอยบน
 ไรแพนขนแถวค่านับส่งตามธรรมเนียม แล้วยิงปืนใหญ่สลุตส่งทุก
 ๑๑ นาที มองตึกนี้บอกว่าเป็นธรรมเนียมฝรั่งเศส เรอรับใหญ่ทอด
 อยู่หน้าขอมลำนาง ยิงปืนสลุตค่านับถึง ๒๑ นาที ทหารเรอรับทอด
 อยู่ในอ่าวถอยบนขนค่านับ มีกลองมโหระทึกม ทศมาถึงท่าแล้วเชิญ

พระราชสาส์นขจรถ มัชฌิมพาทย์ฝรั่งประโคมทำสำรับหนึ่ง ๓๖ คน
 ทหารขนิยนแถวค่านับพระราชสาส์นสองข้าง ถนนตลอดจนถึงโฮเต็ล
 ทางประมาณ ๒๐ เส้นเศษ ทหารไล่เสอเกราะเดินเท้าเคียงรถพระ
 ราชสาส์นไปข้างละ ๑๒ คน ทหารขมาหน้า ๑๒ ม้า ทหารเดิน
 เท้าตาม ๒ แถว แถวละ ๑๐๐ คน มองตึกนี้พาทถานุทตไปอยู่
 โฮเต็ลชอกากกอลอ ตามทางที่เห็นพระราชสาส์นไปนั้นยกธงฝรั่ง
 เคสทกหน้าต่างตก เวลาทตกินโต๊ะ มัชฌิมพาทย์ฝรั่งทำเพลงต่าง ๆ
 สำรับหนึ่ง ๓๖ คน ทกเวลา มองตึกนี้เป็นผู้กากขอย่อยด้วยทต เวลา
 ย้ายโมงหนึ่งเจ้าเมืองชอยขอยวิลเลียมกษชนนางฝ่ายพลเรือน ๓๓ นาย
 มาทกถามทตที่โฮเต็ลแล้วลากลับไป เวลาย้าย ๒ โมงเย็นระกาล
 วาเอโซนายทหารใหญ่กษชนนางนายทหาร ๒๔ นาย มาทกถามทต
 นทตแล้วลากลับไป เมื่อเวลาเจ้าเมืองและชนนางมานั้น มองตึกนี้
 ให้ทตแทนตั้งตัวรบเหมือนเมอชนจากเรือ เวลาย้าย ๕ โมง
 มองตึกนี้พาทถานุทตไปคเห็นพระเยซู ตามถนนราษฎรไปรยคอกไม้
 ทกถนน มีทหารขมานาหน้ารถ ๑๕ ม้า เป็นเวลาประชุมการขญ
 ของเจ้าเมืองและชนนางราษฎรชายหญิงทวทงเมือง เวลาคัจค
 คอกไม้เพลิงต่าง ๆ เวลา ๒ ท่มเล็กกลับมาโฮเต็ล มีทหารถอยน
 มาเดินยามรักษาประตูโฮเต็ลยามละ ๒ คน ทหารขมาสะพายดาบ
 ยามละมา ททาคถนนเป็นอ่าวใหญ่เป็นฮาเวอสำหรับไวเรอรบ
 ห้ามเรือลกค้ำเข้าไม้ไค่ บนฝั่งมีเขาลอมรอบ เมืองตามเนินเขา
 และไหล่เขา ทคินรายมตกมสวนมีห้างขายของ ตกสง ๕ ชั้น ๔ ชั้น
 ๓ ชั้น เป็นคินมาก ในอ่าวเรอรบทอคอยู่ประมาณ ๑๕๐ ลำ

วันจันทร์ เดือน ๘ ชน ๓ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า ราชทูต อพยต
 ตรีทูต ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์
 ๖ นาย ไปหาตอขแทนเจ้าเมือง มีขุนนางนายทหารอยู่ด้วยเจ้าเมือง
 ๘ นาย พุดกันอยู่ถึงโมง เจ้าเมืองให้เอาน้ำองุ่นของหวาน น้ำกาแพ
 มาเลี้ยงทูตทานทูต เวลา ๕ โมงเช้าลากลับมาโฮเตล เวลาเที่ยง
 เจ้าเมืองให้หอคมีราลพาทูตทานทูตไปคเรือรบใหญ่ คาทฟ้า ๔ ชั้น
 รายแคะ มีบันใหญ่กระสุน ๘ นวทง ๔ ชั้น มีทหาร ๒,๐๐๐ คน
 ทหารทำท่ายิงบันใหญ่กระบวนรบให้ทูตทานทูตแล้ว ทูตทานทูตลงจาก
 กำขนรบ ทหารยิงบันสลุตสัง ๑๗ นัด แล้วพาไปคเรือขอกเป็นเรือ
 พระที่นั่งสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรือเสด็จไปเที่ยวเล่นทะเล เป็นเรือ
 กลไฟจักร ข้างในเรือขอกคณันมีห้องตงแต่งประดับประดาองคางม สิ่ง
 ของช่งไซ ในเรือมีตราพระนามสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรือประจำอยู่
 ทุกสิ่ง ครันกลับมาขนบกแล้ว มองคคณันพาทูตทานทูตไปคสวนคอกไม้
 ในบ้านเจ้าเมือง ทช่างหล่อเหล็กแห่งหนึ่ง ทช่างขนแห่งหนึ่ง ทช่าง
 ฝั้นเชอกแห่งหนึ่ง แล้วพาไปคแมนแพกเจอทช่างเหล็กแห่งหนึ่ง
 ทช่างกลองแห่งหนึ่ง แล้วพาไปคคคลังสำหรับไว้เครื่องคสิตราวุธต่าง ๆ
 จดคังประดับเป็นลายคอกไม้ต่าง ๆ ข้าง ประคยเป็นรูปเก้งและรูปสัตว์
 และลายอน ๆ อีกหลายอย่าง ที่เป็นของแขวนไว้นนประดับเป็นตรา
 คอกไม้ข่าง ประคยเป็นระย้าต่าง ๆ ข่าง ประคยแล้วไปคด้วยเครื่อง
 อาวุธทงสนคเวียขรอยองคางม แล้วไปคเครื่องมือและของเครื่องสวม
 ควคนสำหรับทำการคไคหน้า เครื่องทสวมควนนคริษะทำคด้วยทองเหลือง

นยยตาทำควยแก้วหนา ปล่องทหายใจนั้นทำควยยางเป็นสายยาว
 ลอยขนมายพพนา แลวมเสือกางเกงถงมอถงเทาท่าควยยางติด
 กบทองเหลืองหนทครอยศรัษะ แลวมชองสำหรับใส่เครื่องมอดตกข
 เหวควย เมอททานทตคนนผู้รักษาให้คนทเคยทำการไต้หน้าสวม
 เครื่องแลวลงไปค่านำให้ทตต ครนคนทคานานนกลยขนมายพพก
 แลวเปลองเครื่องออกเสย เสอผาทใส่ทวนนหาเขยกไม้ แลวไปค่อ
 เรอกอควยคิลา ๑๒ อู เรอรบนนเป็นเรอกลไฟจกรท่ายทุกลำ มี
 กามคนออพพิเชอททหารพรอมหัดช่อมททุกเวลา เรอรบนนคาคพา ๔
 ชนข้าง ๓ ชน ๒ ชนข้าง มีชนใหญ่ประจำเรือลำละ ๖๐ ขอกข้าง
 ลำละ ๗๐ ขอกข้าง ถ้ามกจิราชการเวลาไร อักมิราลยังคยให้ไปเวลา
 ไคกคองไปในเวลานน เวลาค่าเจ้าเมือง ๑ ขุนนาง ๓๐ นาย หญิง
 ภรรยาเจ้าเมือง ๑ หญิงญาติมอติคนนี ๒ รวม ๓๔ มากินไต่ระพรอม
 ควยทตทไฮเทส เวลา ๒ ยามกเล็กลากลยไป ททานทตพกอยุทเมือง
 ๒ วัน

วันองการ เดือน ๘ ชน ๔ ค่า เวลาบ่ายโมง ๑ มอติคนนีพา
 ททานทตขนรถไฟไปจากเมืองกลน ไปตามทางมีเขาคีลาข้าง เนิน
 คนข้าง ตามชะวากเขามท่งนาข้างเล็กนอย มีบานมทไรทสวนตลอด
 ทาง ทางรถไฟไปนั้นมื่อโมงค้ตลอดไต่เขา ๖ ค่ายล หยตรถเต็มน้ำ
 เต็มถ่านรบคนส่งคนทขานตามทาง ๑๓ ครั้ง ถงเมืองมาเซเวลาบ่าย
 ๔ โมง เป็นทาง ๕๔ ไมล์ ขุนนางจัตรถเทียมม้าตามธรรมเนียมคอย
 รัยททานทต ๕ รถ พาทตขนรถไฟไปอยู่ไฮเทสๆ ชอเคอกอลอนนี มอติคนนี

ทุกแห่ง ในเมืองท่าท่อเหล็กกล้ามทอนนำมาผูกชน ๕ ต่ายล ทำ
รูปสัตว์ต่าง ๆ ไว้ให้น้ำไหลออกจากปากสัตว์ มีท่อใหญ่สำหรับเทน้ำ
ใส่โครกไหลออกไปทะเลที่หนึ่ง ทพนคนริมเขานั้นปลูกต้นไม้ไว้
เป็นที่ประชุมคนนั่งเล่นเวลาเย็น ๆ ทั้ง ๕ ต่ายล เจ้าเมืองและขุนนาง
หาได้มาหาทตไม้ ทตานทตก็ไม่ได้ไปหาเจ้าเมือง

วันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขน ๖ ค่ำ เวลา ๕ โมงเช้า มงตคน
เชิญทตานทตขึ้นรถไฟไปจากเมืองมาเซ ทางรถไฟลอคอุโมงค์
๘ แห่ง มีสะพานข้ามแม่น้ำใหญ่ ๕ ต่ายล เล็ก ๒ ต่ายล รวม ๖ ต่ายล
ตามทางเป็นทุ่ง มีตักขานสวนทนาตลอดจนถึงเมืองไลยอน ถึงเมือง
ไลยอนเวลาย้าย ๕ โมงเศษ เป็นทาง ๑๖๘ ไมล์ เจ้าเมืองจครด
เทียมม้าคคอรบทต ๕ รถ มีทหารขม่านาหน้ารถ ๕ ม้า พา
ทตานทตไปอยู่โฮเต็ลชอการาน มงตคนก็อยู่ด้วยทต มีทหาร
สพายดาบรักษาประตูโฮเต็ลอยู่ยามละ ๒ คน เมืองไลยอนนั้นไกล
ทะเลแต่มีแม่น้ำใหญ่เข้าไปถึงเมือง เป็นหาดทรายนาคัน เหนือเมือง
ใต้เมืองมีบ้านตลอด มีโรงจกรสขนำล่ามท่อเข้าไปทุกบ้านทตทก มีท
น้ำไหลออกจากปากสัตว์ เป็นที่ประชุมนั่งเล่น ๑๐ ต่ายล

วันศุกร์ เดือน ๘ ขน ๗ ค่ำ เวลาเช้า มงตคนพาทตานทตไป
ดูโรงช่างทำของต่าง ๆ เป็นเมืองท่าผ้าแพรดี ช่างทอนนั้นทอเป็นรูป
มนุษย์และรูปสัตว์ต่าง ๆ ก็ได้ ทอเป็นรูปสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรือ
รูปพระมหาลี รูปพระเจ้าลูกยาเธอ รูปกวันวิกตอเรีย รูปเจ้าหญิง
ลูกเธอ ทำเป็นทอน ๆ พอไต่หน้ากระຈก รูปช่างผู้คิด รูปทหาร

ผู้ใหญ่ก็มี ซอชายกันในกรุงปารีสในบ้านในเมืองมาก รบนั้นมิแต่
 สีขาวสีดำ เป็นลายเส้นเดี่ยวเหมือนรูปถ่าย สอน ๆ ห้ามไม้ ถ้าถ่าย
 รูปออกไปให้กยช่างแล้ว ช่างก็ทอได้ทุกรูป เวลาบ่ายโมงหนึ่ง
 เจ้าเมืองขุนนางฝ่ายทหารแม่ทัพใหญ่มาทักถามททานทตท โสเคิล
 แล้วพาททานทตไปคทหารทยอมบนภเขา ทหารท่าทารบเป็นพวก ๆ
 รบกนกลางแปลงข้าง ขดสนามเพลาะทำค่ายข้าง แล้วพาไปคทขาน
 ทหารอยู่ เป็นที่ประชุมบรรดาทหารอยู่ทนน พอเจ้าเมืองไปถึงนาย
 ทหารเข้าแถวชน มีทหารแต่งตัวถอดบนออกจากคก ออกมายนแถว
 ทสนามหน้าคก ๒ แถว สนามนยาวประมาณ ๒ ไมล์ มีนายทหาร
 ขมาถอดกาย ๒๔ มา มีขพาทย ๕ ล้ารบ เจ้าเมืองให้สารถขบรรด
 ททานทตไปตามหน้าทหารทยนแถวจนตลอดคทหาร ทหารประมาณ
 ๒๐,๐๐๐ เศษ แล้วพาททานทตไปคสัตว์ต่าง ๆ ทำคอกและกรงขงไว้
 ในสวนนอกเมืองตำบลหนึ่ง เวลาคามองคคคินพาททานทตไปคละคร
 โรงละครนนเป็นคกใหญ่มีคคนค ๕ ชั้น ถ้าคนเป็นเศรษฐีและคนมั่งม
 ไคคชนคาคคคองเสียเงินมาก ควว่าไคเห็นควละครไกล แม้นค
 ชนสงขนไปเสียเงินน้อยลง แต่เห็นไกลออกไปทกชนควเป็นทสง
 ละครนนเลนเรองพงศาวดารกษัตริยเอคเตเลขนแต่โบราณมา ครน
 สนขทแลวกขคมานหน้าโรงสงเสีย แล้วเปลยนแปลงฉากในโรงใหม่
 คคขทอนไปอีก ขางทกเห็นเป็นน้ำ ขางทกเห็นเป็นไฟ ขางทกเห็น
 เป็นคนออกมาจากคอกไม้ แต่เพคานเป็นควงพระจันทร เป็นดาว เป็น
 เมฆเหมือนอากาศ เวลา ๒ ยามละครเลิก มองคคคินพาททานทต
 กลับมาโฮเคิล

วันเสาร์ เดือน ๘ ชน ๘ ค่า เวลาเช้าโมง ๑ มอญตักคนเข็ญ
 ทตาทนทตไปชนรถไฟไปจากเมืองไลยอน ทางรถไฟลอคอโมงคัยาว
 ยางสนยาง ๑๘ แห่ง มีสะพานเหล็กเสาก่อด้วยศิลาขามแม่น้ำใหญ่
 ๓ ตำบล เล็ก ๒ ตำบล รวม ๕ ตำบล มีโฮเต็ลหยตรถกินโต๊ะแห่งหนึ่ง
 รถหยตเติมน้ำเติมถ่านรบคนส่งคน ๑๔ ครั้ง ตามทางมีขานมเรอน
 มานาและสวนตลอดไปจนถึงโรงหยตรถกรุงปารีส เวลาค่าท่มหนึ่งถง
 กรุงปารีส เป็นทาง ๓๘๕ ไมล์ คอเวอนแมนตให้จัตรถรบทตาทนทต
 ๕ รถเทียบมมาค มีทหารขมาสะพายดาบนำหนารถ ๔ ม้า ตามหลัง
 ๔๘ ม้า คนเข้าแตร ๒ ม้า นายทหารม้าหนึ่ง รวม ๕๕ ม้า พา
 ทตาทนทตไปอยู่โฮเต็ลชอแปนเรคยโร ว่าเป็นที่สูงสะอาด มอญตักคนกย
 ทตอยุคนละฟากถนน ไกลกัน ทางประมาณ ๒ เส้น มีโปลิศสะพาย
 ดาบเดินยามรักษายามละ ๒ คน จัตรถไว้ให้ใช้ ๓ รถ มีคโกโต
 เสมยันทเขามากรุงเทพ ๗ ค้วยมอญตักคนนั้น มากินโต๊ะอยุค้วยทต
 คนหนึ่ง คอเวอนแมนตให้เสมยนพคองกฤษได้มากากขอยุทโฮเต็ล
 คนหนึ่ง ชอมคิลลาเข.

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยราชทูตเข้าเฝ้าแม่เปอเรือฝรั่งเศส

วันจันทร์ เดือน ๘ ขน ๑๐ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง มงคิคนิ
พาราชทต อปทท ตรทท นายสรพรวิชัย หลวงอินทรมนตรี
ขุนมหาสิทธิโวหาร หลวงชาติสุนทร ขุนสมขัตติย์ รวม ๘ คน
แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ นำหนังสือเจ้าพระยาวังวรวงศ์มหาโกษาธิบดี
ทพระคลัง ไปให้มินิศเตอทวแนล ผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ
มินิศเตอทวแนลออกมารับเชิญทูตาทานทูตให้นั่งเก้าอี้ตามลำดับ แล้ว
ราชทูตบอกแก่มินิศเตอทวแนลว่า ข้าพเจ้าเชิญหนังสือเจ้าพระยา
ววังวรวงศ์มหาโกษาธิบดีทพระคลัง ผู้ว่าการต่างประเทศคำนับมายังท่าน
ฉยบี ๑ ราชทูตจึงสั่งหนังสือให้มินิศเตอทวแนล ๗ รัชหนังสือแล้ว
ถามราชทูตว่าทูตาทานทูตมาตามทางสายย่อยหรือ ราชทูตตอบว่า
เป็นสายย่อยอยู่ พวกเราอยู่ประมาณครึ่งหนึ่งแล้วคนใช้เอานากาแฟ
น้ำองุ่น ขนมน้ำแข็งมาเลี้ยงทูตาทานทูต พวกทักนอยู่ประมาณโมงหนึ่ง
ลากลับมาโฮเตล

วันอังคาร เดือน ๘ ขน ๑๑ ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง มินิศเตอทวแนล
กับมงคิคนิมาหาทูตาทานทูตทโฮเตล แล้วมินิศเตอทวแนลถามว่า
ทูตาทานทูตมาอยู่ทโฮเตลสายย่อยหรือ เดือนนี้เป็นฤดูร้อน ราชทูต
ตอบว่ามีความสบายอยู่มีสุรอนนิก แล้วราชทูตถามมินิศเตอทวแนล
ว่า ท่านกำหนดจะให้ทูตาทานทูตเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าแม่เปอเรือวันไร
มินิศเตอทวแนลตอบว่าจะไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าแม่เปอเรือก่อน

จะโปรดให้เฝ้าวันโรจึงจะกำหนดให้ทราบ มินิคเตอทวแนลว่าอยาก
 จะใคร่ทวงเครื่องมงคผลราชบรรณาการ ราชทูตจึงส่งผู้กำกับเครื่อง
 มงคผลราชบรรณาการ ให้เชิญหีบเครื่องมงคผลราชบรรณาการที่เป็น
 เครื่องทองลงยา เครื่องทองคำ เครื่องอาวธ มาเข้กให้ดู แล้ว
 มินิคเตอทวแนลชมว่าเครื่องมงคผลราชบรรณาการท่าทกรุงสยาม
 งามดี เป็นของประหลาดยังไม่เคยเห็น ราชทูตจึงจัดสิ่งของในหลวง
 ซึ่งโปรดฯ พระราชทานออกไปให้แก่มินิคเตอทวแนล โตะถม ๑
 กาดมกลม ๑ กลองขุหรือถม ๑ รวม ๓ สิ่ง กับดาบสั้นกลมฝักกา
 ไหล่ทองข้าง หุ้มทองคำประดับพลอยค้ำมกระละข้งหาฝั่งคอกไม้
 ทองคำเล่ม ๑ ราชทูตให้แก่มินิคเตอทวแนลว่าเป็นของพระเจ้าอนงยาเธอ
 กรมหลวงวงศาธิราชสนิทฝากมาพระราชทานแก่มินิคเตอทวแนล
 มินิคเตอทวแนลใคร่ขสิ่งของทั้งปวงแล้วมีความยินดีเป็นอันมาก พุด
 จาอยู่ประมาณชั่วโมงครึ่ง มินิคเตอทวแนลและมองตักันลากลับไป

วันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขน ๑๓ ค่ำ เวลาเช้า มองตักันมายอก
 ทูตาทูตว่า มินิคเตอทวแนลได้ไปเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระเจ้า
 แอมเปอเรือแล้วมรับสั่งกำหนดให้ทูตาทูตเฝ้าถวายพระราชสาส์น
 เครื่องมงคผลราชบรรณาการที่พระราชวังฟอเตลโปล ณ วันพฤหัสบดี
 เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมง จะต้องไปรถไฟ ราชทูต
 จึงว่ากำมมองตักันว่าขอท่านได้ไปหาหรือมินิคเตอทวแนลด้วย มินิคเตอ
 จะโปรดให้ทูตาทูตเฝ้าสักกคน มองตักันตอบว่าการขอนไม่ใช่อูระ
 ของมินิคเตอทวแนล แล้วแต่ราชทูตจะเห็นควร ราชทูตจะจัดให้

เผ่าสักกคนขอให้ข้าพเจ้าทราบดีว่า ราชทูตจึงให้ทำบายูช้อ
 ทถานทูตที่จะให้เผ่านน ราชทูต ๑ อยุธยา ๑ ตรทูต ๑ ผู้กำกับ
 เครื่องมงคลราชบรรณาการ หลวงอินทรมนตรี ๑ นายสรรพวิชัย ๑
 ขุนมหาสิทธิโวหาร ๑ หมื่นจกักรวิจิตร ๑ สักคน นายสมขณบุตรราชทูต
 ๑ นายชายบุตรอยุธยา ๑ นายเอี่ยมมหาดเล็ก ๑ เสมียนขุนสมขณบุตร ๑
 หลวงชาติสุนทร ๑ ล่าม ขุนจรเจนนทะเล ๑ นายเปี่ยม มหาดเล็ก ๑
 รวม ๑๔ คนนั้นให้เผ่า แต่หมื่นจกักรวิจิตรผู้กำกับเครื่องมงคลราช
 บรรณาการ ในพระบวรราชวัง ๑ นายหวาดบุตรพระยาอภัยสงคราม
 ๑ นายเนตร มหาดเล็ก ๑ สามคนนั้นหาให้เผ่าไม่ แล้วราชทูตจึง
 ให้จดหมายรายชื่อคน ๑๔ คน ซึ่งจะให้เผ่ามอขให้แก่มองตคนนี้ ๆ
 รัชจดหมายแล้วลากลับไป เวลาค่ำมองตคนนี้พาทูตไปตละคร
 โรงใหญ่ในเมืองปารีส ละครนั้นเล่นกคล้ายกนกขทเมืองไลยอน
 แต่โรงและเครื่องเล่นและฉากเครื่องตงแต่งแข่งแรงกว่าเมืองไลยอน
 จะพรรณนาไปก็ยคยาวนาน เวลา ๒ ยามละครเลิก แล้วทูต
 กกลับมาโฮเตล

วันศุกร์ เดือน ๘ ชน ๑๔ ค่ำ เวลาเช้า มองตคนนี้พาช่างเขียน
 ถ่ายรูปมาที่โฮเตล มองตคนนี้บอกว่ามีรับสั่งสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอ
 ให้พาช่างมาขอให้ทตแต่งตัวอย่างไทย จะให้ช่างถ่ายรูปไว้สำหรับ
 แผ่นดิน ในเวลานั้นช่างได้ถ่ายรูปราชทูต รูปนายสรรพวิชัย ๒ คน
 แผ่นหนึ่ง รูปอยุธยา รูปนายชาย ๒ คนแผ่นหนึ่ง ตรทูตแผ่นหนึ่ง
 หลวงอินทรมนตรีแผ่นหนึ่ง ขุนมหาสิทธิโวหารแผ่นหนึ่ง รวม ๕ แผ่น

แล้วเขียนประสานให้สเหมือนสัตว์ควย วันพฤหัสบดี เดือน ๘ แรม
 ๕ ค่ำ เวลา ๒ โมง มองคณิพาขุนนางเจ้าพนักงานมาริบเครื่อง
 มงคลราชบรรณาการ ไปตั้งที่พระราชวังฟอเตลโปล ราชทูตจึงให้
 หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร แต่งตัวตามบรรดาศักดิ์ ๒
 นายกำกบไปจะได้จัดตั้งควย ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง มาเซอ
 วายยางขุนนางฝ่ายทหาร ๑ มารอนเตลริศ ขุนนางฝ่ายกรมท่า ๑
 มองคณิ ๑ สามคนจัตุมาริบทศานทศท โยเตล ๕ รถ เทียมม้า
 ๕ ม้า สารถิชขรถใส่หมวกฟู่ทอง ใส่เสื้อยกทองขั้รถละ ๒ คน
 ราชทูต ๑ ปรทต ๑ ตรีทต ๑ แต่งตัวใส่สนับเพลาหนังยกทอง คาคเข้มซัด
 คาคกรองทอง ใส่เสื้อเย็บข้อย่างน้อยชั้นใน เสื้อกรวยกรองทอง
 ชั้นนอก ราชทูตชคกระษัตริศคาลงยา ใส่มาลามิพระตราจอมเกล้า
 ประคัยเพชร ๑ ปรทตชคกระษัตริศคาลงยา ๑ ปรคัยพลอย ๑
 มาลามิพระตราจอมเกล้าประคัยทขทิม ๑ ตรีทตชคกระษัตริศคาลงยา ๑
 ใส่ทรงประพาสมีพระตราขั้เพลาทองค้ำ ๑ ฆาคหลวงลยวิคัลอนนาค
 ล่ามใหญ่ นายสรพรวิชัย หมันจกรวิจิตร นายสมบุญบุตรราชทูต
 นายชายบุตรปรทต ขุนสมบคัยคิ หลวงชาติสุรินทร ขุนจรเจนทะเล
 ล่าม นายเขยล่ามมหาคเล็ก นายเอี่ยมมหาคเล็ก แต่งตัวตาม
 บรรดาศักดิ์ ๑๒ คน รถหนึ่งเป็นรถราชทูตเชิญหีบพระราชสาส์น
 ขนรถมีขุนนางไปควยในรถ มาเซอวายยางขุนนางฝ่ายทหาร ๑
 มองคณิ ๑ ฆาคหลวงลยวิคัลอนนาค ๑ รถสองนั้นปรทต ๑ ตรีทต
 มารอนเตลริศขุนนางฝ่ายกรมท่า ๑ นายชายบุตรปรทต ๑ รวม ๔ นาย

ผู้กำกับเครื่องมุงคตราชบรรณาการ เสมียน ล่าม ไป ๓ รถ ออกจาก
 โขเตลทางไมล์หนึ่งถึงที่โรงพักรถไฟ มีขุนนางฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน
 คอยรับทูลถามทูลขอร้องที่ท่ารถไฟหลายนาย แล้วมองตาคันเชิญทูลถามทูล
 ให้เชิญพระราชสาส์นขึ้นรถไฟ ขุนนางที่มาคอยอยู่ทูลถามไปพร้อม
 กับทูลถามทูล ทาง ๑๒๐ ไมล์ ถึงที่พักรถไฟ ณ พระราชวังฟอเตลโปล
 ทูลถามทูลลงจากรถไฟแล้วเชิญพระราชสาส์นขึ้นรถไฟเทียมม้า ๔ ม้า
 ทูลถามทูลไปตามถนน ราษฎรยกธงตามหน้าต่างทุกตกไป ทาง ๓๐ เส้น
 ถึงพระราชวัง มีขบวนพาทยประโคมลำรับหนึ่ง ๓๖ คน มีทหารแต่งตัว
 ถือบนโรแพนยืนข้างถนนข้างละ ๒ แถว เป็นทหาร ๒,๐๐๐ คน
 ทหารใส่เสื้อเกราะขมายนหลังทหารบนข้างละ ๒ แถว เป็นทหาร
 ๔๐๐ ม้า รวมทหาร ๒,๔๐๐ คน กำแพงวังด้านทางทูลถามทูลเข้านี้เป็น
 รวเหล็กยอดดึกทอง มีประตูใหญ่ ๔ ประตู รถทูลถามทูลเข้าไปใน
 พระราชวังถึงบันไดเกย ทูลถามทูลลงจากรถแล้ว ขุนนางพาทูลถามทูลขึ้นไป
 บนตำหนัก เข้าพระทวารลดเลี้ยวไปประมาณเส้นหนึ่ง มีทหารใส่เสื้อ
 เกราะบน ๒ แถว ถือบนโรขวานประมาณ ๕๐๐ คน ครั้นถึงห้อง
 พระตำหนักแห่งหนึ่ง ขุนนางฝ่ายกรมวังออกมารับให้ทูลถามทูลหยุด
 พัก เบ็ดหีบพระราชสาส์นออกแล้ว ราชทูตเชิญพระราชสาส์นใน
 พระบวรราชวังรวมลงในพานพระราชสาส์นใหญ่ มองตาคันกับขุนนาง
 กรมวังนำราชทูตเชิญพระบรมราชสาส์นและพระบวรราชสาส์น กับ
 ทูลถามทูลเข้าไปถึงห้องพระโรงที่เสด็จออก แล้วคลานตามลำดับเข้าไป
 ไปถึงหน้าพระที่นั่ง ราชทูตก็วางพานพระราชสาส์นลง ห่างกับที่

นโปเลียนที่ ๓ เสด็จออกมารับราชทูตไทย
เมื่อปีระกา พระพุทธศักราช ๒๔๐๔.

สมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรือเสด็จออกประทับอยู่นั้นประมาณ ๘ คอก
 ทศานทศพรหมกนถวายบังคมครึ่งหนึ่งแล้วหมอบอยู่ ราชทูตอ่านทล
 เบิกถวายพระราชสาส์นเครื่องมงคลราชบรรณาการเป็นคำไทยก่อน
 แล้วขาดหลวงลยวิศลอนนาคีลามาอ่านแปลเป็นคำฝรั่งเศสถวายจบ
 แล้ว ๆ ทศานทศพรหมกนถวายบังคมอีกครั้งหนึ่ง สมเด็จพระเจ้า
 แอมเปอเรือมีรับสั่งตอบว่า ขอบพระทัยสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม
 ทั้งสองพระองค์ ที่ใคร่ขทและชุนนางเรือรบซึ่งเข้าไปกรุงเทพ
 มหานครโดยความยินดี แล้วสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามแต่งทศานทศ
 ให้เชิญพระราชสาส์นเครื่องมงคลราชบรรณาการมาเจริญทางพระ
 ราชไมตรีอีกนั้น ขอบพระทัยสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามเป็นอันมาก แต่
 ก่อนกรุงฝรั่งเศสกับกรุงสยามอยู่ไกลกัน เคยวนฝรั่งเศสที่โตเมือง
 ไช้ก่อนเขตแดนญวนเป็นของฝรั่งเศส แผ่นดินกไกลกันกับกรุงสยาม
 คอเวอนแมนต์ทั้งสองฝ่ายมีธุระการงานสิ่งใดจะได้ปรึกษาหารือกัน
 พระราชไมตรีก็จะได้นิทกกันมากทวขึ้นไป ขอให้สมเด็จพระเจ้ากรุง
 สยามทั้งสองพระองค์ ทรงพระชนมายุยืนยาวให้มาก พระราชไมตรี
 ทั้งสองพระนครจะได้ถาวรวัฒนาสืบไปภายหน้าชวฟ้าและดิน ทศ
 ถวายบังคมพรหมกนอีกครั้งหนึ่ง แล้วราชทูตเชิญพานพระราชสาส์น
 เข้าไปถวายสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรือทรงรับต่อพระหัตถ์ แล้วส่ง
 พระราชสาส์นให้มินิกเตอทวแนลผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ ราช
 ทศคลานถอยออกมาถึงทเผาทศานทศถวายบังคมอีกครั้งหนึ่ง ชน
 นางบอกว่าจะเสด็จชน ทศานทศพรหมกนถวายบังคมคลานถอยหลัง

ออกมา แล้วมีรับสั่งให้ทูลถามทศกัณฐ์ทุกคน สมเด็จพระเจ้าแอม-
 เปอเรือและแอมเปรศพระมเหสี พระเจ้าลกยาเธอเนไปเลียน เสด็จมา
 ใต้ถามทศกัณฐ์ถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทั้งสองพระองค์ และพระ
 บรมวงศานวงศ์ ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่และทูลถามทศกัณฐ์ แล้วมีรับสั่งให้หา
 ทวนายชายมาให้พระเจ้าลกยาเธอเนไปเลียนจับมือนายชาย สมเด็จพระ
 พระเจ้าแอมเปอเรือนนตรัสภาษาฝรั่งเศส แอมเปรศพระมเหสีนั้น
 ตรัสภาษาอังกฤษ แล้วเสด็จเลยไปทูลพระเนตรครองมงคลาวา
 บรรณาการ มีรับสั่งว่าฝีมือช่างไทยทำสิ่งของลงยาลายสลักประคืบ
 เพชรประคืบพลอยงามกว่าของในประเทศอื่นแล้วเสด็จขึ้น เมื่อแอม
 เปรศพระมเหสีเสด็จมานั้น มีหญิงสาวแต่งตัวมีใบไม้เพชรผูกคอ
 ใ้ใส่กำไลมือประคืบเพชร ถูชายพระภษา ๔ คน ท้องพระโรงที่เสด็จ
 ออกถนน พนมสองชั้น ๆ บนมีพระแท่นยาวแถมพระที่นั่งเรียงกัน ๓ องค์
 สมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรือเสด็จประทับพระที่นั่งองค์กลางมีเศวตฉัตร
 ทรงพระมาลาออกแฮศ ทรงฉลอมพระองค์ดำ ทรงพระสังวาลแพรแถบ
 แดงห้อยพระตรา ทรงสนับเพลาแดงรวคำ สองข้างทรงพระแสงฝัก
 หนึ่งดำ แต่งพระองค์เหมือนอย่างนายทหาร แอมเปรศพระมเหสีนั้น
 ทรงเครื่องขาวประคืบแล้วไปด้วยเพชร ประทับอยู่พระที่นั่งข้างซ้าย
 พระเจ้าลกยาเธอทรงเครื่องดำอย่างทหาร เสด็จยืนอยู่ข้างพระที่นั่งฝ่าย
 ขวา ข้างขวามือทหารแต่งตัวถนอมอยู่ ๑๘ คน ข้างซ้ายมี
 หญิงภรรยาขนนางข้าง สาวใช้ข้าง ยืนอยู่ ๓๐ คน ชั้นล่างเป็นทชุน
 นางเฝ้า มีนั้ศเทอและขนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยแต่งตัวสะพายดาบยืนเฝ้า
 อยู่ข้างละ ๑๕ คน ทูลถามทศกัณฐ์อยู่กกลางขนนาง ถัดออกมา ๒ ข้าง

ท้องพระโรง ตั้งเครื่องมงคลราชบรรณาการ มองตึกนักพาททานทต
 ไปคห้องและพระแท่นของแอมเปรศพระมเหสี มีหลายห้องมเตียง
 โตะเกาอตงและเครื่องใช้สอยต่างกันทุกห้อง เครื่องทรงของแอม
 เปรศพระมเหสีทแต่งพระองค์เมอ ออกรบัททานทตหนักทรงเปลือง
 กองไว้ในห้องให้ททานทตคตวย แล้วมองตึกนักขณนางกรมวงักพา
 ททานทตออกไปทห้องแห่งหนึ่ง แอมเปรศพระมเหสีเสด็จมายนเสวย
 ขนมอยุทนน แล้วจึงพระราชทานให้ราชทูต อุปทูต ตรทูต ๆ ด้รับ
 ขนมต่อพระหัตถ์แอมเปรศพระมเหสี แต่ผู้กำกับเครื่องมงคลราช
 บรรณาการ เสมียน ล่าม รัชสังให้ขณนางแจก แอมเปรศพระมเหสี
 จึงรัชสังให้หาตัวนายชายไปให้ โกลแล้วตรัสกับมองตึกนักเห็นว่าทรงพระ
 เมตตานายชายมาก จะทรงจูบไต่หรือไม่ไต่ มองตึกนักทลว่าไต่
 แอมเปรศพระมเหสีก็ทรงจูบนายชายแล้วประทานขนมให้ต่อพระหัตถ์
 แล้วแอมเปรศพระมเหสีรัชสังแก่ททานทตว่า สิ่งของซึ่งสมเด็จพระ
 เจ้ากรุงสยามทรงยินดีมานนเป็นของงามคิ จะเก็บรักษาไว้เป็นททรง
 ระลกถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทงสองพระองค์ ททานทตทลว่าของ
 ถวายนนเป็นเครื่องสำหรับชคตยราชตระกูลของกษัตริย์อย่างสูง ใช้
 ไต่แต่ในหลวง แล้วแอมเปรศพระมเหสีก็เสด็จขณ มองตึกนักข
 ขณนางกรมวงักพาททานทตไปกินโตะทห้องแห่งหนึ่ง ประมาณครึ่ง
 ชั่วโมง มองตึกนักพาททานทตขณรถกลับจากพระราชวังฟอเตลไปล
 ขณรถไฟกลับ เวลาค่ำทุ่มหนึ่งถึงโฮเตลทกรุงปารีส

ตอนที่ ๗ ว่าด้วยราชทูตเที่ยวดูสถานที่ต่าง ๆ

วันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ มองค์คณิเชษฐราชทูต อปทต
ตรีทูต นายชายบุตรอปทต ขาดหลวงลยวิศลอนนาคี ไปที่บ้าน
มองค์คณิเชษฐ ราชทูตว่ากับมองค์คณิเชษฐว่า ททานทูตได้เฝ้าสมเด็จพระเจ้า
แอมเปอเรือแล้ว ท่านจะให้ททานทูตไปหาขุนนางที่แห่งใดบ้างแล้ว
แต่ท่าน มองค์คณิเชษฐว่ากับราชทูตว่าจะพาททานทูตไปเฝ้าเจ้าหญิงน้อง
นางเชอองค์หนึ่ง กับมินิกเศอทริน ผู้ว่าการกำขั้บรบคนหนึ่ง แต่
ขุนนางนอกจากนั้นททานทูตให้แต่ภาคไปก็ได พุดกันอยู่ประมาณ
ชั่วโมงหนึ่งลากลับมาโฮเตล

วันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมง มินิกเศอทริน
กับมองค์คณิเชษฐมาขึ้นโต๊ะด้วยทตทพก มินิกเศอทรินบอกทตว่า ของ
ถวายพระเจ้าอนงเชอนน ให้ทตพาไปเฝ้าถวายเองจึงจะดี ราชทูต
ตอบว่าชอบแล้ว มินิกเศอทรินบอกทตว่า พระราชวังแวกไซนั้นทำ
ไว้แต่โบราณไม่ได้คดแปลง ครองแผ่นดินพระเจ้าลวิศท ๑๔ ทตไทย
ได้ไปเฝ้าครั้งหนึ่ง พระเจ้าลวิศเสด็จออกรับทตทนั้น ควรททานทูต
จะไปดู ราชทูตตอบว่าชอบแล้ว มินิกเศอทรินว่า วันอาทิตย์เป็นวัน
เลิกการ มีคนไปเที่ยวมากจะพาททานทูตไปดูในวันนั้น พุดกันอยู่
เวลา ๒ ทุ่ม มินิกเศอทรินลากลับไป

วันศุกร์ เดือน ๘ แรม ๑๓ ค่ำ เวลาบ่ายโมงหนึ่ง มองค์คณิ
พัราชทูต อปทต ตรีทูต นายสรรพวิชัย หลวงอินทรมนตรี ขุนมหา

สิทธิโวหาร ยาคหลวงวิศลอนนาคี ล่าม ไปหามินิคเตอมริน
 ผู้สำเร็จราชการกำขัรบ มินิคเตอมรินถามว่าท่านทูตมาตามทาง
 มีความสุขสบายอยู่หรือ ราชทูตตอบว่ามีความสุขสบายอยู่ มินิค
 เตอมรินถามว่าท่านมาชนททาเมืองตลน ๆ นนห้ามเรือลกคามให้เข้า
 ออก เพราะเป็นทไวเรือรบและเป็นทฝกหคทหารเรือ และทำเครื่อง
 อาวุธใช้ในการเรือ ท่านได้เห็นการทงปวงชอขใจหรือไม่ ราชทูตตอบ
 ว่าสังขงชงไตเห็นทเมืองตลนนั้น เป็นขงทวิเศษประเสริฐสมควร
 แก่บ้านเมืองใหญ่ แล้วมินิคเตอมรินจึงให้จิตขงหวานและผลไม้
 น้ำองุ่น น้ำกาแพ มาเลี้ยงททานทต พคกนอยู่ชวโมงหนึ่งลากลับ
 มาโฮเทิล ครนเวลาคามองตคคณพาททานทตไปทละครอิกแห่งหนึ่ง
 เรียกว่าละครม้า โรงละครนั้นก่อทวยศิลาทำรูปกลมคล้ายกขข้อม
 หลังคามุงทวยศิลาค่า คอสองนั้นทำเป็นขานกระจัก ข้างในมีเกาธ พน
 บุทวยก้ามะหยี่เป็นทสำหรับคณนั่งดู ทกลางโรงนั้นทำเหมือนสังเวียน
 ไก่ กว้างประมาณ ๑๐ วา กลางโรงนั้นมีระย้าแก้วใหญ่ตามไฟกาค
 ระย้าหนึ่ง สว่างไปทงโรง มีประตูเข้าออก ๒ ประตู ๆ ข้างหนึ่งนั้น
 จำเพาะนั่งไตชนตา ถ้าคณเขานงชนตาตองเสียเงินมาก เพราะ
 ไตเห็นไก่ล ประตูชนบนเห็นไก่ล แต่เสียเงินน้อยลง ละครนั้น เมื่อ
 แรกเล่นมีเด็กออกมา ๒ คน เล่นหกคะเมน แล้วมีผู้ใหญ่ออกมา
 คนหนึ่ง ถือไม้ยาวประมาณ ๕ ศอก มีไม้กางเขนพาดขวางอยู่ข้างบน
 ยาวออกมาจากไม้ข้างละ ๒ ศอก คนผู้ใหญ่ก็ชูชนเดินไปมา เด็ก
 ๒ คนก็หกคะเมนหมุนอยู่ที่ไม้กางเขนเหมือนจงหน ครนสนบทกกลบ

เข้าโรง มีชายคนหนึ่งออกมาขมา แต่แรกนั่งชกอนขบให้มาห่อวง
 วงไปในสังเวียน พอมาห่อเต็มผเท่าแล้ว ชายนั้นก็ปลุกขบเหียนมา
 ออกเสีย ให้มาห่ออยู่แต่ตัวเปล่า ๆ ไม่มีสิ่งใดเป็นทยคหน่วง ขางที่
 กกลบหน้ามาขางหลัง ขางทยนชนเท่าหน้าเหียบขศรัษะ เท่าหลัง
 เหียบขขามา แล้วเตนราเท่าเปลยันท่าต่าง ๆ แล้วคนขางลางยกขบ
 มายาวประมาณ ๓ คอก กว้างพอตัวคนลอคได้ชขวงหน้าไว้ ม้า
 ก็ลอคไปโตขบ แต่คนบนหลังม้านั้นโคคเข้าไปในขบ ไปลงหลังม้า
 โคคองเก่า แล้วคนขางลางโยนมัดขนไปให้คนบนหลังม้า ๘ เล่ม คน
 บนหลังมากเลียงมัดไว้ไม่ให้ตกลงมาถงคิน สันขทแล้วกกลบเข้าโรง
 และมีหญิงสาวคนหนึ่งออกมาขมา ม้านนวงเสมอกัน ๔ ม้า หญิง
 นนยนขคนเคียว แล้วราเท่าก้าวไปในกำลังม้าห่อ ๔ ม้า แล้ว
 เปลยนเปลงยกเของทำท่าทางต่าง ๆ มีเด็ก ๓ คนออกมาโหน
 ชิงซ่า ๆ นนผูกเรียงกัน ๓ แห่ง แห่งหนึ่งห่างกันประมาณ ๔ วาเคษ
 สูงพันคินประมาณ ๖ คอก แล้วเอาโต๊ะมาวางต่อกันตลอดทชิงซ่า
 ผูกไว้ ขุ่มพรหมสำหรับรองเท้า ผู้ใหญ่พอเออมถงชิงซ่าแล้วมีเด็กขน
 ๒ ขางสูงพันคินประมาณ ๘ คอก ริมกขคนทนงคิ แล้วเด็กนนกขน
 ไปขนทสูง ผู้ใหญ่คนหนึ่งยนอยบนโต๊ะ ก็โยนชิงซ่าทหนึ่งไปให้
 เด็ก ๆ นนกรยเอาชิงซ่าเหนขวไว้ ๒ มอ แล้วจึงโยนตัวลอยไป
 ผู้ใหญ่คนนนั้นก็ไปจขชิงซ่าทสองโกวให้โยนไปมา เด็กทโหนชิงซ่า
 นนกกกลบหน้าไปเสีย หากชิงซ่าทโยนขบไม่ แล้วหกคะเมนกลบมา
 จขชิงซ่าทสองได้ แล้วผู้ใหญ่ที่ขางลางนนก็โยนชิงซ่าทสาม โยน

มาใกล้เคยนกเอาเท้าเกวชงซาทสองไว้ วางมือกลับหน้ามาจับ
 ซิงซาทสามได้ แล้วเปลี่ยนแปลงท่าทางต่าง ๆ ทำได้เหมือนกันทั้ง
 ๓ คน สิ้นเพลงแล้วก็กลับเข้าโรง แล้วแต่งสุนัขจิ้งจอกผู้นนใส่เสื้อโกศ
 ใส่หมวกขนเหมือนผู้ชาย ตัวเมียนนแต่งเหมือนผู้หญิงแล้วออกมา
 เต็นรำเท้าเป็นคู่ ๆ สิ้นเพลงแล้วก็กลับเข้าโรง แล้วยังมีวานรขรรค
 ออกมา รถนนเทยมด้วยสุนัข ๑ มีวานรเป็นสารภีหน้ารถตัวหนึ่ง
 ท้ายรถตัวหนึ่ง วานรตัวนายแต่งเป็นผู้หญิงผู้ชายนั่งอยู่ในรถ แล้ว
 สารภีก็ขบรถวิ่งวงไปในสังเวียน แล้ววานรข้างท้ายรถนั้นโคตลง
 จากรถ แล้วไปยึดขึงเหียนสุนัขให้รถหยุดแล้วก็กลับชนท้ายรถคังเก่า
 วานรสารภีข้างหน้าก็ขบรถให้รถวิ่งวงไป สิ้นเพลงแล้วก็กลับเข้าโรง
 แต่กระบวนสัตว์ชงเล่นนั้นยังเปลี่ยนแปลงอีกหลายอย่างต่าง ๆ จะ
 กล่าวไปอีกยาวนัก เวลา ๒ ยามละครเลิกแล้ว มองตึกนิกพา
 ทถานทตกลับมาโฮเต็ล

วันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๑๔ ค่ำ เวลาบ่ายโมงหนึ่ง มองตึกนิก
 พาทถานทตไปคคลังทำเงิน ที่คลังนั้นก่อด้วยศิลาทำแน่นหนามั่นคง
 นัก มีห้องมากกว่ามาก แต่เงินที่ในคลังนั้นทำเป็นแท่ง ๔ เหลี่ยมก็มี
 ทกลมเหมือนขกขผกก็มี ทยาวรเหมือนแผ่นอิฐก็มี กองไว้เป็นแพน
 ก้นมากนัก แต่ที่จะทำเป็นเงินแพรงนั้นหล่อไว้แท่งยาวประมาณ
 ศอกคืบ กว้างประมาณ ๒ นิ้ว หน้าประมาณกึ่งนิ้วอยู่แพนทหนึ่ง
 แล้วจึงเอามาหีบ แต่หีบนั้นถ้าจะเปรียบก็คล้ายกนกขหีบฝ้าย แต่เป็น
 เครื่องเหล็กใช้กลไก มีหีบที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ตั้งเรียงเป็นแถวกันหลาย

หีบจนถงหีบทศก เงินนนักขางโคทเรียบรอยเสมอกัน เป็นมันเหมือน
 กบขัดไว้ แล้วเอาไปใส่ในทสำหรับตัดให้กลมแห่งหนึ่ง ตัดกลมแล้ว
 เอาไปใส่ในทสำหรับทำแม่คขอบเงินแห่งหนึ่ง แต่ทหีบและทตัดกลม
 และททำขอบนั้นไม่ต้องลำยากใช้คน ใช้กลไกไฟจักรทงสัน คนเป็น
 แต่คอยบอบเหมือนบอบหีบออย ควบเครื่องมอทตัดกลมและทำขอบ
 นั้น เขาทำไว้สำเร็จแล้วจึงตัดทเดียวได้ไม่ต้องลำยากกว่าหลายหน
 แล้วจึงเอาไปตัดราๆ แล้วซึ่งคแพรงโคหนักแพรงโคเขาก้อออกเสีย
 เอาแต่ทโคตาซัง ๆ แล้วจึงต้มให้ขาว แต่ทตัดราและซึ่งและต้มให้
 ขาวบริสุทธิ์นั้นใช้คนทงสัน ซันบนนมตราควอย่างทุกแผ่นคิน และ
 เงินซาภิภาษาอื่น ๆ ก็มีมาก ตราทเป็นรูปคนก็มี ครันคทวแล้ว
 มองคคนักพาททานทคไปคททอพรอม พรมนนทำเป็นสะคัง ไม่เป็นพม
 เหมือนทอผ้า แต่ทอโคททุกอย่าง เป็นรูปคนและรูปสัตว์ เป็นคอกไม้
 ทอโคค่าง ๆ ทุกอย่าง งคงามเหมือนกบเขียน แต่คนททอนนเป็น
 ผู้ชายทงสัน ททานทคทวแล้วเวลาย้าย ๕ โมงเศษกลับมาโฮเต็ล

วันอาทิตย์ เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ มองคคนักพาททานทคไปค
 พระราชวังแวคไซ ขนรถไฟไปจากกรุงปารีสทาง ๑๖ ไมล์ถึง
 พระราชวัง มคกมขานมาก มีเขามขามีสวนปลูกผลไม้คอกไม้ค่าง ๆ
 มทนาพคคชนจากสระจากทค่าง ๆ หลายค้ำยล มีถนนคินโคทวกัน
 สองข้างถนนมีต้นไม้ใหญ่สูงประมาณ ๗ วา ๘ วา คันห่างกันประมาณ
 ๔ วา ลางถนนกิงทอออกมาขวางถนนค้ำ ๆ นนคคเสีย เอาไว้แต่กิงท
 ไปตามถนน ลำคันนนั้นแบนไปตามถนน ยอคันนคคคุมเข้หากัน แล้ว

ตัดขอยอดเสมอไว้ช่องกลางห่างกันประมาณศอกหนึ่ง มีทหารไปติด
 รักษาทุกถนน มีพระราชวังทำไว้บนเขาและในป่า ๓ แห่ง มีพระแท่น
 ทิวหาหน้าข้างในหลายแห่งต่าง ๆ กัน หองทพระเจ้าลวิศเสด็จออก
 มารับทศกรงสยามครุฑนูน พระแท่นทเสด็จออกกยงรักษาไว้วงดงาม
 บริบูรณ์อยู่ หองอกแห่งหนึ่งทำเป็นตู้กระจกใหญ่ใส่เครื่องทรงของ
 พระเจ้าลวิศ มีพระมงกุฎฉลองพระองค์อย่างโบราณ พระแสงทรง
 และเครื่องใช้สอยแต่ครั้งพระเจ้าลวิศจัดไว้ในนั้นทั้งสิ้น พระตำหนัก
 นั้นใหญ่โต มีโรงละครอยู่ในวัง มีรูปพระเจ้าแผ่นดินกรุงฝรั่งเศส
 เขียนใส่กระจกติดไว้กับฝาผนัง ๖๘ พระองค์ จนถึงสมเด็จพระเจ้า
 แอมเปอเรอณไปเลี่ยนที่ ๓ พระองค์ มีฉลากบอกพระนามพระชันษา
 ศักราชแน่นอนทุกพระองค์ มีโรงรถสำหรับกษัตริย์เลียบพระนคร
 แรกครองแผ่นดิน ๔ รถ รถนชนิดทองประดับพลอย มีรูปเทวดาฝรั่ง
 ประดับทั่วทั้งรถดงามวิเศษนัก รถอีกอย่างหนึ่งสำหรับเล่นน้ำแข็ง
 แต่ไม่มีลมคนเหมือนอย่างเลื่อน ข้างบนมีหลังคาคล้ายกบเกี่ยว
 มีทงาเพาะนั่งโตคนเดียว แต่ไม่มีโตเทียมมา มีคนเลือกข้างหลังคน ๑
 แล้วไปคตำหนักทในสวนอีกแห่งหนึ่ง ทำเป็นตำหนักเล็ก ๆ หลังคา
 มุงด้วยใบไม้ ฝาและเสานันทำด้วยต้นไม้เครือไม้ ข้างในฝ้ายัด
 กระดาษลายทอง ม่านและเบาะเกาธทำด้วยแพรเหลืองทงสน ใน
 สวนทพระราชวังแวกไซนั้นมีการคลองน้ำไหลมาแต่เขาหลายตำบล
 ทถานทตททแล้วเวลาบ่าย ๔ โมงก็กลับมาโฮเต็ล

วันจันทร์ เดือน ๘ ทศยาสาธ ชนค้ำ ๑ เวลาทุ่มเศษ มีนิกเตอ
 ทวเนล ผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ มีกาตมาเชิญทถานทตท

โคเฝ้าสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอ ๑๔ นาย กษัตริย์หลวงลยวิศลอน
 นาคี๑ ไปกินโต๊ะที่ขานมินิคเตอทวแนล แต่อุปทูตนั้นช่วยหาได้ไปไม่
 ททานทูตไปกินโต๊ะพร้อมด้วยมินิคเตอทวแนลกับขุนนางฝ่ายทหาร
 พลเรือน ๕๔ คน ขาดหลวง ๒ รูป หาได้พูดด้วยราชการสิ่งใดไม่
 ครั้นกินโต๊ะเสร็จแล้วมินิคเตอทวแนลเชิญพระตราดวงหนึ่งกับเงิน
 กระดาษ ๑,๕๐๐ แพร่ง ให้แก่ขาดหลวงลยวิศลอนนาคีลามา ว่า
 สมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอโปรดพระราชทานด้วยมีความชอบโคเฝ้าเป็น
 ลาม เมื่อมองตคนเข้ามา ณ กรุงเทพฯ ครึ่งหนึ่ง โคเฝ้าลามเมื่อ
 ททานทูตออกมา ณ กรุงปารีสครึ่งหนึ่ง แล้วจะพระราชทานเป็นเงินย
 ให้อยู่ ๕๐๐ แพร่งทุกย ครั้นเสร็จแล้ว เวลา ๔ ทุ่ม ททานทูตก็
 กลับมาโฮเต็ล

วันอังคาร เดือน ๘ ทศกัศฐา ขน ๒ คำ เวลាយ่ำโมงหนึ่ง
 มองตคนี่พาททานทูตไปสวนและสัตว์ต่าง ๆ ในสวนนั้น ถ้าต้นไม้
 สิ่งใดเป็นของอยู่ในประเทศอื่น ก็ทำเป็นโรงแก้วครอบต้นไม้ขึ้นไว้
 แล้วไขโอร้อนเข้าไปให้ต้นไม้ขึ้นบริบูรณ์ด้วยไทรย์โออากาศที่ร้อน
 ในสวนนั้นมีต้นผลไม้ม้วนพจนสะอาดคยวิสทธิ มีสระน้ำอยู่ในสวน
 สระหนึ่ง น้ำนั้นเย็นใสสะอาด สวนนั้นตั้งอยู่ทิศตะวันออกชื่อว่าตอเลวิ
 เขาทำทเลขงสัตว์ไว้ ถาสัตว์ ๔ เท้า เป็นต้นว่าเสือและหมีสิ่งใดเป็น
 สัตว์ร้าย เขาทำเป็นตักชกรงเหล็กกันเป็นห้อง ๆ ทำทไหนดอนห้องหนึ่ง
 ทออกมาให้คนคห้องหนึ่ง ถาสัตว์เชือกทำคอกขงไว้ สัตว์ทเรียกว่า
 สิ่งใดนั้นหน้าเทาเหมือนเสือ ขนคอยาว ขนทวสัน ทวแดงหางยาว

ปลายหางเป็นพวง ฝรั่งเศษเรียกว่า ลยอง ฝรั่งยิ่งกว่าเสือ มีสัตว์
 อีกอย่างหนึ่งเป็นของประหลาดไม่มีในเขตแดนสยาม เท้าหน้าสั้น
 เท้าหลังยาว รูปคล้ายชะมด มีถุงอยู่ที่ท้อง เมื่อเวลาเที่ยวหากิน ลก
 ก้อออกจากถุงท่องเที่ยวเดินตามแม่ คนที่ไปคตขมื่อให้ตกใจลกกวิ่ง
 เข้าในถุงท่องแล้วเขยมนหน้าออกมา แม่ก็พาวิ่งไป ฝรั่งเศษเรียกว่า
 กิงกอล เป็นสัตว์ขบถ ถ้าสัตว์น่าเป็นต้นว่าจระเข้และสัตว์ต่าง ๆ ที่โตก็
 ไล่ไว้ในสระ แต่สัตว์อีกอย่างหนึ่งหน้าสั้นคล้ายกษนาคมมีเท้า ๒ เท้า
 หางคล้ายกับหางปลา.

หมดฉบับเพียงน

